

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**KÄÄNNÖS- JA TULKKAUSTOIMINNAN JÄRJESTELYT
MONIKANSALLISISSA KRIISINHALLINTAOPERAATIOISSA**

Opinäytetyö

Kapteeniluutnantti
Pekka Snellman

EUK 63
Merisotalinja

Huhtikuu 2011

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Esiupseerikurssi 63	Linja Merisotalinja
Tekijä Kapteeniluutnantti Pekka Snellman	
Tutkielman nimi Käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt monikansallisissa kriisinhallintaoperaatioissa	
Oppiaine johon työ liittyy Johtaminen, sotilaspedagogiikka	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Huhtikuu 2011	Tekstisivuja 31 Liitesivuja 6
TIIVISTELMÄ <p>Käännös- ja tulkkaustoiminnan kokonaisuus on keskeisessä asemassa monikansallisissa kriisinhallintaoperaatioissa. Tutkimuksessa tarkastellaan käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjä KFOR- ja ISAF-operaatioissa 2009–10. Tutkimuksessa selvitetään, miten suomalaisen kriisinhallintajoukon käyttämät käännös- ja tulkkauspalvelut on järjestetty käytännössä, sekä arvioidaan järjestelyjen tarkoituksenmukaisuutta ja toimivuutta sotilaspedagogisesta ja osittain käännöstieteellisestä näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksessa kartoitetaan mahdollisuuksia kehittää käännös- ja tulkkaustoimintaa tulevissa operaatioissa.</p> <p>Tutkimuksen tärkeimmän aineiston muodostavat operaatioalueilta kootut asiakirjat ja niitä täydentävät haastattelut. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty aineistopohjaista teoriaa (Grounded Theory).</p> <p>Tutkimuksen tuloksissa kuvataan käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjä käytännönläheisesti ja esitetään parannuksia. Käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjen onnistumisen kannalta keskeisiä tekijöitä ovat kääntäjien ja tulkkien rekrytointi ja eettinen toimintakyky sekä kriisinhallintajoukoissa palvelevien sotilaiden valmiudet toimia kääntäjien ja tulkkien kanssa. Kielellisten taitojen osuus osana sotilaan toimintakykyä tulisi ottaa paremmin huomioon kriisinhallintaoperaatioihin valmistavassa koulutuksessa. Tutkimusraportissa annetaan käytännön ohjeita kääntäjien ja tulkkien kanssa toimimiseen kriisinhallintaoperaatioissa.</p>	
AVAINSANAT Kriisinhallinta, kääntäminen, tulkkaus, toimintakyky	

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1 Tutkimuksen viitekehys	2
2.2 Tutkimusongelma ja -kysymykset	4
2.3 Aiheen rajaus	5
2.4 Aineisto	6
2.5 Tutkimusmenetelmä: Grounded Theory	7
2.6 Keskeiset käsitteet	9
3. KÄÄNNÖS- JA TULKKAUSTOIMINNAN JÄRJESTELYT	10
3.1 KFOR	10
3.2 ISAF	12
3.3 Suomesta rekrytoidut sotilastulkit	14
4. JÄRJESTELYJEN ERITYISPIIRTEET JA ARVIOINTI	15
4.1 Käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjen erityispiirteitä	15
4.1.1 KFOR	15
4.1.2 ISAF	17
4.2 Arvio käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyistä	18
4.2.1 Henkilöstön saatavuus ja rekrytointi	18
4.2.2 Kääntäjien ja tulkkien rooli, työehdot ja oikeudellinen asema	19
4.2.3 Kääntäjien ja tulkkien ammattitaidon kehittyminen	20
4.2.4 Kriisinhallintajoukolle annettava kulttuuritietoisuuden koulutus	22
5. POHDINTA JA JATKOTUTKIMUS	24
5.1 Esityksiä käännös- ja tulkkaustoiminnan kehittämiseksi	24
5.1.1 Rekrytointi, valintamenettely ja koulutus	24
5.1.2 Kääntämisen ja tulkkauksen etiikka	25
5.1.3 Kriisinhallintajoukolle annettava koulutus	26
5.1.4 Kääntäjien ja tulkkien johtaminen	26
5.2 Tutkimuksen arviointi	28
5.3 Näkökulmia aiheen jatkotutkimukseen	29
5.4 Lopuksi	31

LÄHTEET

LIITTEET

KÄÄNNÖS- JA TULKKAUSTOIMINNAN JÄRJESTELYT MONIKANSALLISISSA KRIISINHALLINTAOPERAATIOISSA

1. JOHDANTO

Tämä esiapseerikurssin opinnäytetyö käsittelee käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjä monikansallisissa kriisinhallintaoperaatioissa. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen: Monikansalliset kriisinhallintaoperaatiot ovat yleistyneet ja operaatioalueet sijaitsevat usein kaukana, suomalaisille sotilaille täysin vierailia kielialueilla. Kriisinhallintaoperaatiot ovat myös muuttuneet luonteeltaan yhä monipuolisemmiksi ja vaativammiksi, mikä on asettanut korkeita vaatimuksia henkilöstön toimintakyvyille. Hyvin järjestetty käännös- ja tulkkaustoiminta on välttämätön edellytys operaatioiden tavoitteiden saavuttamiselle, ja operaatioihin osallistuvan henkilöstön on myös osattava toimia yhdessä kääntäjien ja tulkkien kanssa.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää ja ymmärtää, miten käännös- ja tulkkaustoiminta on käytännössä järjestetty kahdessa monikansallisessa kriisinhallintaoperaatioissa, jossa Suomi on mukana. Tarkasteltavat operaatiot ovat *Kosovo Force* (KFOR) ja *International Security Assistance Force* (ISAF). Järjestelyjen selvittämisen lisäksi tutkimuksessa pyritään kriittisesti arvioimaan käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjen tarkoituksenmukaisuutta ja toimivuutta näissä kahdessa operaatioissa. Tutkimusongelma ja -kysymykset on esitelty alaluvussa 2.2.

Tutkimusraportin johdantoluvussa esitellään aihealue, tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusraportin rakenne. Toisessa luvussa esitellään tutkimuksen viitekehys, tutkimusongelma ja aihealueen täsmällinen rajaus. Lisäksi toisessa luvussa esitellään tutkimuksen aineisto, käytetyt tutkimusmenetelmät sekä määritellään tutkimuksen keskeisimmät käsitteet.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan tutkimuksen aihealuetta aineistolähtöisesti. Aineiston analyysimenetelmänä käytetään aineistopohjaista teoriaa (*Grounded Theory*). Kolmannessa luvussa esitetään ne aineistosta esiin nousseet tekijät, asiayhteydet ja -kokonaisuudet, joista käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt KFOR- ja ISAF-operaatioissa muodostuvat.

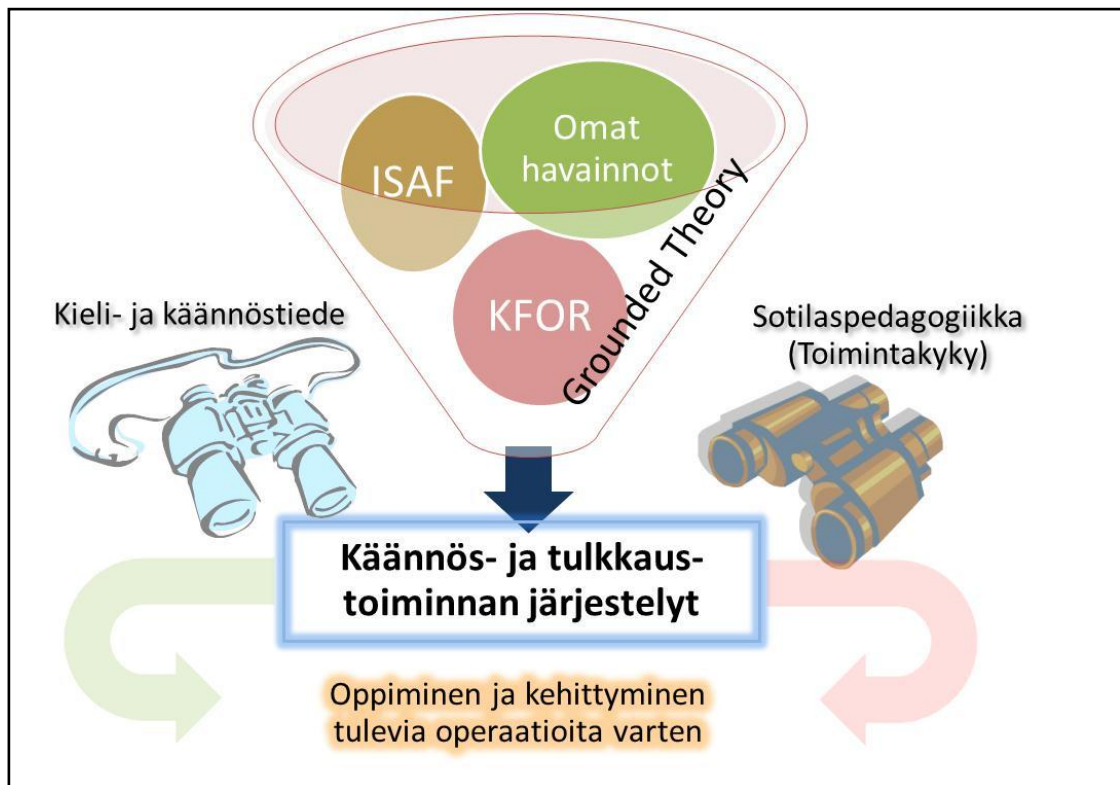
Neljännessä luvussa esitellään johtopäätöksiä kolmannessa luvussa esitetyistä tekijöistä ja pyritään vastaamaan edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tarkastelun näkökulma on sotilaspedagoginen: analyysin tuloksista tuodaan esiin ne tekijät, jotka vaikuttavat sotilaan toimintakykyyn (*action competence*). Johtopäätöksiä tarkastellaan myös käänöstieteellisestä näkökulmasta. Eri näkökulmien avulla pyritään kattavammin perustelevaan tutkimuksen tulokset ja tehdyt johtopäätökset sekä alustamaan viidennen luvun pohdintaa. Viidennessä luvussa esitetään pohdinnan muodossa tutkimuksen tuloksiin perustuvia arvioita käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjen tarkoituksenmukaisuudesta. Myös pohdintaluvussa esitetyt näkökulmat perustellaan ja liitetään sotilaspedagogiikan ja käänöstieteen teoriaan. Viidennessä luvussa myös arvioidaan tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta sekä esitetään mahdollisia aiheita ja kysymyksiä jatkotutkimukseen.

2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tutkimuksen viitekehys

Käänös- ja tulkkaustoimintaa sodissa ja kriisialueilla on aiemmin tutkittu vain vähän. Hajanaista tietoa sotilasoperaatioiden käänös- ja tulkkaustoiminnasta sisältyy muiden tieteenalojen tutkimuksiin, mutta aihealuetta käsitteleviä lähteitä ei ole saatavilla. Viittauksia sota- ja kriisialueiden käänös- ja tulkkaustoimintaan löytyy jonkun verran esimerkiksi sotahistorian tutkimuksista (Kujamäki 2010), mutta niiden käytettävyys tässä tutkimuksessa on vähäinen. Artikkeleita, jotka käsittelevät käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjä moderneissa kriiseissä, kuten Irakin ja Afganistanin sodissa, on runsaammin saatavilla (Kujamäki 2010). Näiden hyöty tälle tutkimukselle on kuitenkin yleisellä tasolla, sillä tutkimus rajoittuu tarkastelemaan aihetta suomalaisen kriisinhallintajoukon kannalta. Lähestymistavaltaan kieli- ja käänöstieteellisiä tutkimuksia käänös- ja tulkkaustoiminnasta sota- tai kriisialueilla ei ole tehty. Aiemman käänöstieteellisen tutkimuksen puuttumisella ei ole merkitystä, sillä tämän tutkimuksen aihealue sopii poikkitieteellisyytensä ansiosta yhtä hyvin niin kieli- ja käänöstieteellisen kuin sotatieteellisenkin tarkastelun kohteeksi.

Sotatieteellisen tarkastelun lähtökohdaksi on luontevaa valita sotilaspedagogiikka ja näkökulmaksi toimintakyvyn tutkimus. Käännös- ja tulkkaustoiminta muodostavat keskeisen osan sotilaan toimintakykyä monikansallisessa kriisinhallintaoperaatioissa, sillä käännöspalvelujen ja tulkkien tehokas käyttö edellyttää sotilaalta toiminnallista kielitaitoa. Kieli- ja käännöstieteellinen näkökulma aihealueeseen puolestaan nostaa esiin ne käännös- ja tulkkaustoiminnan erityispiirteet, jotka poikkeavat muusta kriisinhallintaoperaatioissa tapahtuvasta toiminnasta. Lisäksi se auttaa sotilaallisesti orientoinutta lukijaa ymmärtämään käännös- ja tulkkaustoiminnalle ominaiset haasteet. Molempien tarkastelutapojen päämääränä on oppiminen ja toiminnan kehittäminen tulevia operaatioita varten. Tutkimuksen viitekehys on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1. Tutkimuksen viitekehys

Sotilaspedagogiikan tutkimuksessa on keskeisessä asemassa sotilaan toimintakyvyn käsite. Käsite kattaa laajan joukon määritelmiä, joille yhteisinä tekijöinä voidaan pitää sotilaan sosiaalista identiteettiä, ihmisten välistä vuorovaikutusta, kasvatusta ja kulttuuria. Toimintakyky on sotilaspedagogiikassa edelleen jaoteltu fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja eettiseen toimintakykyyn (Toiskallio 2000, 60; Toiskallio ja Mäkinen 2009, 49). Sotilaspedagogiikan tutkimuksen tarkoituksena on nähty sotilaiden toimintakyvyn edistäminen ”globaalissa, monimutkaistuvien riskien ja kriisien maailmassa”. Toisaalta

sotilaspedagogiikan ja oppimisen tutkimuksen kentän on katsottu ulottuvan yksilöiden välisestä vuorovaikutuksesta aina yhteiskunnalliselle ja globaalille tasolle asti. (Toiskallio ja Mäkinen 2009, 27, 101.)

Toimintakyvyn tutkimuksen tarkoituksena on ”sotilaskasvatuksen ja -koulutuksen syvälinen ymmärtäminen sen yksilöllisissä, sosiaalisissa, historiallisissa, poliittisissa, eettisissä ja kulttuurisissa yhteyksissä” (Toiskallio 2000, 51). Sotilaspedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna monikansallisten kriisinhallintaoperaatioiden käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyiden tutkimuksen voidaan katsoa suoraan edistävän erityisesti sotilaan sosiaalista ja eettistä toimintakykyä. Puutteet kielen ja siihen erottamattomasti kuuluvan kulttuurin ymmärryksessä voivat vieraassa toimintaympäristössä asettaa merkittäviä rajoituksia sotilaan toimintakyvylle. Toimintakyvyn tutkimuksen näkökulma ja aihealueeseen kiinteästi kuuluvat kieli- ja käännöstieteelliset lähtökohdat määrittelevät täsmällisemmin tarkastelun kohteeksi sotilaan toiminnallisen kielitaidon.

2.2 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten käänös- ja tulkkaustoiminta on käytännössä järjestetty. Tutkimuksessa vastataan seuraavaan tutkimusongelmaan:

- ”Miten käänös- ja tulkkaustoiminta on toteutettu KFOR- ja ISAF-operaatioissa?”

Lisäksi tutkimuksessa vastataan seuraaviin tutkimusongelmalle alisteisiin tutkimuskysymyksiin:

- ”Mitä seikkoja tulisi ottaa huomioon monikansallisen kriisinhallintaoperaation käänös- ja tulkkaustoimintaa suunniteltaessa ja arvioitaessa?”
- ”Mitä mahdollisuuksia käänös- ja tulkkaustoiminnan kehittämiseksi on olemassa?”.

Tutkimusongelman tarkempi rajausta ja tutkimuksen viitekehys on esitetty alaluvussa 2.1.

Tutkimuksen toisena tavoitteena on selvittää ja perustellusti suositella joitain toimenpiteitä, joita tulisi ottaa huomioon käänös- ja tulkkaustoiminnassa sekä kriisinhallintasotilaiden koulutuksessa niissä operaatioissa, joihin Suomi tulevaisuudessa mahdollisesti tulee osallistumaan. Tutkimusongelma ja -kysymykset avaavat paljon mahdollisuuksia jatkotutkimukselle, joita tarkastellaan alaluvussa 5.3.

2.3 Aiheen rajaus

Tämä tutkimus rajoittuu käsittelemään kahta kirjoitushetkellä käynnissä olevaa kriisinhallintaoperaatiota, joihin Suomi osallistuu osana monikansallista kriisinhallintajoukkoa: *Kosovo Force* (KFOR) ja *International Security Assistance Force* (ISAF). Molemmat ovat Naton johtamia, useita vuosia kestäneitä ja edelleen jatkuvia operaatioita. Operaatioiden luonne, tehtävät ja niihin osallistuvien joukkojen määrä ovat ajan kuluessa muuttuneet, mutta tässä tutkimuksessa tarkastellaan operaatioita vuosien 2009 ja 2010 tilanteessa. Koska operaatiot ovat olosuhteiltaan ja toimintaympäristöiltään erilaisia ja niissä noudatetaan vuosien saatossa paikallisiin oloihin mukautuneita käytäntöjä, myös käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyissä KFOR- ja ISAF-operaatioissa voidaan olettaa olevan merkittäviä eroja. Operaatioiden keskinäisiä eroavaisuuksia kuvailemalla ja vertailemalla voidaan tarkemmin analysoida käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjä sekä niiden toimivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Myös monikansallisiin operaatioihin osallistuvat valtiot eroavat huomattavasti siinä, miten ne toteuttavat tarvitsemansa käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt operaatioalueilla. Tämä tutkimus tarkastelee aihettaan nimenomaan suomalaisen kriisinhallintajoukon (Suomalainen kriisinhallintajoukko Kosovossa, SKJK ja Suomalainen kriisinhallintajoukko Afganistanissa, SKJA) näkökulmasta, joten tutkimuksesta ei voi tehdä muiden valtioiden tai joukkojen käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjä koskevia johtopäätöksiä. Tutkimuksessa ei myöskään vertailla kriisinhallintaoperaatioiden käänös- ja tulkkaustoimintaa rauhan ajan olosuhteissa tapahtuvaan käänös- ja tulkkaustoimintaan. Tutkimuksessa tarkastellaan lisäksi lyhyesti Suomesta rekrytoitujen suomalaisten sotilastulkkien käyttöä kriisinhallintaoperaatioissa.

Kriisinhallintaoperaatioihin lähetettävälle henkilöstölle Suomessa annettavassa koulutuksessa, ns. rotaatiokoulutuksessa, sivutaan myös käänös- ja tulkkaustoimintaa koskevia aiheita. Rotaatiokoulutuksessa esimerkiksi perehdytetään toimialueen kulttuurin erityispiirteisiin ja opetetaan ainakin osa henkilöstöstä toimimaan tulkin kanssa. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle rajataan Suomessa annettavan koulutuksen merkitys käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyille kohdealueella. Aineiston vaikutus aiheen rajaukseen käsitellään alaluvussa 2.4.

Tämän tutkimuksen otsikko ja tutkimukselle asetetut tutkimusongelma ja -kysymykset on mahdollista ymmärtää siten, että tutkimus olisi nykyistä huomattavasti laajempi ja että aihetta

olisi käsitelty monipuolisemmin. Tutkimuksen laajan ja monitahoisen aihealueen syvälinen ymmärtäminen edellyttäisi esimerkiksi kulttuurien välisen viestinnän, sukupuoleen tai etnisyyteen liittyvien kysymysten, riskien hallinnan, kulttuurisidonnaisten käsitteiden tarkastelua. Nämä kokonaisuudet on kuitenkin tutkimusekonomisista syistä jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimusraportissa tutkimusongelmaan ja -kysymyksiin muotoillut vastaukset on nähtävä tätä taustaa vasten.

2.4 Aineisto

Tämän tutkimuksen tärkein lähdeaineisto muodostuu KFOR- ja ISAF-operaatioiden käänös- ja tulkkaustoimintaa koskevista käskyistä, ohjeista ja muista asiakirjoista. Lähteinä käyttämäni asiakirjat on laadittu operaatioiden toimialueilla. Asiakirjat ovat joko operaatioiden esikuntien, alueella toimivien joukkojen tai paikallisten kääntäjien ja tulkkien laatimia. Asiakirjat ovat tyypiltään ja tarkoitukseltaan vaihtelevia ja sisältävät muun muassa tehtäväkuvauksia, työsopimuksia, käskyjä, ohjeita, koulutusmateriaalia ja raportteja. Kielenä on käytetty asiakirjan laatijasta ja käyttötarkoituksesta riippuen englantia, ruotsia tai suomea. Asiakirjojen hankkimiseen ja tutkimuskäyttöön on hankittu lupa sekä KFOR- että ISAF-operaation alueellisen esikunnan turvallisuusorganisaatiolta.

Kummassakin operaatiossa laaditut asiakirjat muodostavat tässä tutkimuksessa oman kokonaisuutensa, johon viitataan lähdeviitteellä (KFOR 2010) tai (ISAF 2010). Asiakirjat ovat tutkijan hallussa. Operaatioiden käänös- ja tulkkaustoimintaa käsittelevien asiakirjojen kokonaisuuksia täydennetään aihetta koskevilla lehtiartikkeleilla, tieteellisillä artikkeleilla ja tutkimuksilla sekä tutkijan omilla havainnoilla käänös- ja tulkkaustoiminnasta ISAF-operaatiossa. Tutkijan omat havainnot ISAF-operaatiosta muodostavat päälähteitä täydentävän aineiston. Tutkijan omat havainnot tuodaan tutkimusraportissa lähteenä selkeästi esille niissä tapauksissa, joissa sisältö poikkeaa päälähteiden aineiston mukaisista havainnoista.

Tutkimusaineiston saatavuus rajaa tutkimuksen aihealuetta, sillä KFOR- ja ISAF-operaatioista koottu aineisto on verrattain suppea ja kapea-alainen, eikä aineistoa ole ollut mahdollista täydentää esimerkiksi asiakirjoilla tai haastatteluilla jälkikäteen. Tutkijalla on henkilökohtaisia kokemuksia ainoastaan Afganistanista. Tutkimusraportin oletettuun lukijakuntaan saattaa kuulua runsaastikin henkilöitä, jotka ovat palvelleet tarkasteltavana olevissa operaatioissa ja toimineet kääntäjien ja tulkkien kanssa. Operaatioissa on tarkasteluajanjaksoa aikaisemmin tai tutkimusraportin kirjoittamisen jälkeen voinut myös

tapahdusta olennaisia muutoksia käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyissä, minkä vuoksi lukijoiden havainnot saattavat poiketa tämän tutkimuksen tuloksista. Tässä tutkimuksessa ei ole tarkoitus tai edes mahdollista antaa kaiken kattavaa selvitystä tai ”koko totuutta” tarkasteltavien operaatioiden olosuhteista.

2.5 Tutkimusmenetelmä: Grounded Theory

Tutkimusaineiston analysoinnissa käytettävä menetelmä on aineistopohjainen teoria (Grounded Theory, GT). Grounded Theory ei ole teoria sanan perinteisessä merkityksessä, vaan sitä voidaan pitää pikemminkin tutkimusmenetelmänä, jossa tutkimusaineisto jäsennetään laadullisen analyysin avulla. Grounded Theoryn kehittäneiden Barney Glaserin ja Anselm Straussin (1967, 1) määritelmä menetelmälleen kuului: ”*Grounded Theory is a general method of comparative analysis.*” Aineistosta tekemiensä havaintojen pohjalta tutkija luo laadullisen analyysin kautta käsitteellisen mallin, jonka avulla tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä voidaan tarkastella ja ymmärtää paremmin. Grounded Theoryn on arvioitu sopivan hyvin tutkimusmenetelmäksi tutkimuskohteisiin, joista ei vielä ole olemassa teoreettista ja jäsentynyttä tietoa, mutta sellaista tarvitaan esimerkiksi ammatillisen päätöksenteon tueksi (Koskennurmi-Sivonen 2007). Menetelmän käytön perusedellytys on kuitenkin, että aineistoa voidaan analysoida käsitteellisellä tasolla.

Grounded Theory on joustava menetelmä, jota jokainen tutkija voi muokata omaan tutkimukseensa sopivaksi, mutta GT:n perusajatuksia tulisi kuitenkin noudattaa. Näitä ovat muun muassa analyysiprosessin aineistopohjaisuus, jatkuvan vertailun metodin käyttö ja pyrkimys teorian kehittämiseen analyysiprosessin seurauksena (Strauss ja Corbin 1994, 283, Glaser 1992, 16, 101). Metodologian kaksi eri tulkintatapaa, niin sanotut straussilainen ja glaserilainen koulukunta, poikkeavat toisistaan jonkin verran, edellä esitettyjä perusajatuksia lukuun ottamatta.

Äärimmilleen vietyinä glaserilainen koulukunta edellyttää, että tutkimuksen lähtökohtana olisi yksinomaan aineisto, eikä tutkijan tulisi perustaa analyysiaan aiempiin tutkimuksiin tai käsitteisiin. Tutkimusongelmien määrittelemistä ja teorioiden tuomista muualta tulisi karttaa viimeiseen asti. Sen sijaan olisi annettava aineiston ”puhua” vapaasti ilman ennakkoodotuksia. (Glaser 1992.) Straussilainen koulukunta puolestaan hyväksyy mahdollisuuden asettaa deduktiivisesti tutkimusongelma etukäteen (Strauss ja Corbin 1990, 33–36). Lisäksi straussilainen koulukunta hyväksyy, että tutkijan ennakkotiedot ja kokemus vaikuttavat analyysiprosessiin, ja tunnustaa, että olemassa olevista teorioista aiheutuu merkittävä vaikutus

ja jopa etu aineiston analyysiprosessissa (Strauss ja Corbin 1994, 277). Straussin ja Corbinin mukaan tutkimusongelmista tulisi muotoilla kysymyksiä, mikä helpottaa kaventamaan tutkimusongelmaa (1990, 37). Niiltä osin kuin koulukunnat ovat ristiriidassa keskenään, sovelletaan tässä tutkimuksessa straussilaista lähestymistapaa.

Grounded Theoryn mukaan analysoitavasta aineistosta tehdään havaintoja, jotka tulkitaan, käsitteellistetään ja nimetään havaintoa yleisellä tasolla kuvaavalla ilmaisulla. Nimetyt havainnot luokitellaan kategorioihin, jotka nimetään tehtyjen havaintojen ja niiden luokittelun pohjalta. Kunkin kategorian nimen tulisi kuvata käsitteellisesti kaikkia siihen kuuluvia havaintoja. Valituista kategorioista yksi valitaan ns. ydinkategoriaksi, johon kaikki muut kategoriat jollain tavalla liittyvät. (Strauss ja Corbin 1990, 96–115, 116–122.) Analyysin viimeisessä vaiheessa kategorioiden väliset yhteydet tulisi kuvata niin, että tutkimuksen kohdetta voidaan paremmin ymmärtää. Syntyneitä tulkintaa tai mallia verrataan tutkimusaineistoon, ja puutteellisia käsitteitä ja niiden muodostamia kategorioita voidaan vielä muokata ja jaotella. Myös tutkimusaineistoa voidaan tietyn edellytyksin vielä täydentää tehtyjen havaintojen pohjalta. Tutkimuskohteen kuvaamista helpotetaan kuvilla, taulukoilla tai suorilla lainauksilla aineistosta. (Koskennurmi-Sivonen 2007.)

Grounded Theoryn kanssa käytettäväksi soveltuvat lähteet ovat samoja kuin laadullisessa tutkimuksessa yleensä: kenttähavainnoinnit, haastattelut sekä erilaiset dokumentit. Aineiston keruun kohteena on tieto siitä, mitä ihmiset tekevät tai eivät tee vuorovaikutuksessa keskenään, kuinka olosuhteet muuttuvat ja mitä seurauksia toiminnasta on. (Strauss ja Corbin 1994, 177, 274) Tässä tutkimuksessa käytettävä tärkein tutkimusaineisto (KFOR- ja ISAF-operaatioiden asiakirjat) on verrattain suppea ja siten näkökulmaltaan kapea. Tutkimusaineiston luonteen vuoksi aineistossa havaittuja aukkoja ei ole myöskään ollut mahdollisuutta täydentää jälkikäteen, mikä puolestaan vaikuttaa käsitteellistämisen pintapuolistumisena. (vrt. Strauss ja Corbin 1990, 188, 192.) Lisäksi tässä tutkimuksessa tutkijan omat havainnot ISAF-operaatiosta sekä ennakkotiedot käänös- ja tulkkaustoiminnasta toimivat sekä lähdeaineistona että yhtenä työkaluna tutkimuksen tulosten arvioimisessa. Vaikka tutkimuksen tuloksia ei ole rakennettu tutkijan mielipiteiden varaan, tutkijan arvot, asenteet ja ennakkokäsitykset ovat vaikuttaneet tuloksiin ja niiden arviointiin.

Edellä esitettyjen seikkojen vuoksi tässä tutkimuksessa on perusteltua jatkaa Grounded Theoryn mukaisin menetelmin saatujen tulosten tarkastelua käänöstieteellisen tutkimuksen valossa. Tällainen pohdinta tai käänöstieteen teorioihin viittaaminen ei suoraan auta selittämään tutkimuskohdetta (käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt monikansallisissa

operaatioissa) tai vastaamaan asetettuihin tutkimusongelmiin, mutta täydentää ja auttaa laajemmin ymmärtämään aineiston analyysistä johdettuja tuloksia. On myös otettava huomioon, että tutkimus on opinnäytetyö, mikä ei tutkimusekonomisesti mahdollista aihealueen laajempaa tarkastelua.

2.6 Keskeiset käsitteet

Kääntäminen ja tulkkaus: Kääntämisellä ja tulkkauksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa viestintää, jossa yhdellä kielellä (lähtökieli) annettu sanoma välitetään toiselle kielelle (kohdekieli). Kääntämisellä tarkoitetaan yleensä kaikkea tällaista viestintää tai erikseen sen kirjallista muotoa. Tulkkauksella tarkoitetaan puhutun sanoman välittämistä toiselle kielelle. Kääntäminen ja tulkkaus ovat kognitiivisia, ennakkotietoja ja taitoja sekä harjoittelua vaativia prosesseja.

Käännös- ja tulkkaustoiminta: Käännös- ja tulkkaustoiminnalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kääntämisen ja tulkkauksen lisäksi kaikkia niitä kääntämistä ja tulkkausta tukevia toimenpiteitä, jotka mahdollistavat viestinnän kieleltä toiselle. Tällaiseen toimintaan voidaan lukea esimerkiksi hallinto, henkilöstön koulutus, rekrytointi, palkanmaksu ja toimistopalvelu, mutta myös esimerkiksi kääntäjien ja tulkkien muonitus, vaatetus ja majoitus.

Monikansallinen: Tässä tutkimuksessa monikansallisuuden käsite ymmärretään toimintaympäristönä, jossa suomalaiset sotilaat toimivat yhden tai useamman muun valtion sotilaiden kanssa samassa operaatiossa. Käsitettä vastaa englanninkielinen termi *combined*. Monikansalliset operaatiot toimeenpannaan käytännössä aina niin sanotussa kolmannessa maassa, joka on kaikille operatioon osallistuville valtioille vieras toimintaympäristö. Näin ollen käännös- ja tulkkaustoiminnan tarve operaatioissa on ilmeinen.

Kriisinhallintaoperaatio: Kenttäohjesäännön yleinen osa määrittelee kriisinhallinnan seuraavasti:

Kansainvälisen yhteisön toimet konfliktien ehkäisemiseksi ja rajoittamiseksi, osapuolten väkivallankäytön lopettamiseksi, aiheutettujen tuhojen korjaamiseksi sekä kriisialueen turvallisuuden, vakauden ja yhteiskunnan toimintojen sekä

oikeusjärjestyksen palauttamiseksi. [Kriisinhallinta] jakaantuu sotilaalliseen kriisinhallintaan ja siviilikriisinhallintaan. (Kenttäohjesääntö 2007, 99.)

Kriisinhallintaoperaatiolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sotilaallista operaatiota, jonka päämääränä on kriisinhallinta, niin kuin esimerkiksi KFOR- tai ISAF-operaatiot.

Syntyperäinen kääntäjä (*native translator*): Henkilö, joka toimii kääntäjän tai tulkin ammatissa ilman, että on saanut muodollista koulutusta kääntäjän tai tulkin tehtäviin. Syntyperäinen kääntäjä on oppinut kääntämään havainnoinnin ja kokemuksen avulla ja omaksunut samalla kääntäjältä yleisesti edellytettävät sosiaaliset normit. Syntyperäinen kääntäjä voi olla kaksi- tai useampikielinen, ja hänen A-työkielensä ovat hänen äidinkieliään. Syntyperäisen kääntäjän B ja C-työkielet voivat olla myöhemmin opiskeltuja kieliä.

3. KÄÄNNÖS- JA TULKKAUSTOIMINNAN JÄRJESTELYT

3.1 KFOR

Kosovon kriisinhallintaoperaatio (KFOR) perustettiin YK:n turvallisuusneuvoston mandaatilla vuonna 1999 (päätöslauselma 1244). Operaation valtuudet vahvistettiin 9. kesäkuuta 1999 allekirjoitetussa sotilaallis-teknisessä sopimuksessa, joka sisältää myös valtuudet luoda neuvotteluyhteydet paikallisten sotilas- ja siviiliviranomaisten kanssa (Military Technical Agreement ”KFOR”, liite B, kohta 4 b.) Suomi liittyi operaatioon jo sen alkuvaiheessa ja nosti alueella palvelevan joukon (Suomalainen Kriisinhallintajoukko Kosovossa, SKJK) vahvuuden 2000-luvun alussa yli tuhanteen. Suomalaisen kriisinhallintajoukon vahvuus on sittemmin laskettu vain muutamaankin henkilöön, mutta KFOR-operaatio ja Suomen osallistuminen siihen jatkuu edelleen.

SKJK:lla oli alusta alkaen suuri tarve käänös- ja tulkkauspalveluille operaatioalueella. Joukon kokoonpanoon on kuulunut useita sotilastulkkeja, jotka on rekrytoitu Suomesta (sotilastulkkeja käsitellään tarkemmin alaluvussa 3.3). Pääosa kääntäjistä ja tulkeista on kuitenkin ollut alueelta rekrytoituja paikallistulkkeja. Suomen toimiessa Kosovossa aluevastuussa olevana johtovaltiona paikallistulkit rekrytoitiin alueelta suoraan ja työsopimukset heidän kanssaan allekirjoitti SKJK:n edustaja. Operaatioalueelta rekrytoitujen paikallistulkkeiden tarve Kosovon operaatiossa on vaihdellut. Aineisto antaa tarkat lukumäärät vuosille 2008 ja 2010, mutta määrä on todennäköisesti ollut suurempi muutamia vuosia

aiemmin SKJK:n vahvuuden ollessa suurimmillaan. Vuonna 2008 SKJK:lla oli palkkalistoillaan 29 paikallistulkkiä, joista 21 oli albanian kielen, 6 serbian kielen ja 2 molempien em. kielten tulkkeja (KFOR 2010). Vuonna 2010 vastaavat luvut olivat: tulkkeja yhteensä 17, albanian tulkkeja 10, serbian tulkkeja 4 sekä molempien kielten tulkkeja 3 (Tanhuanpää 2010). Paikallisesti rekrytoidusta henkilöstöstä valtaosalla oli oman ilmoituksensa mukaan joko akateeminen loppututkinto tai he olivat yliopisto-opiskelijoita. Paikallistulkeista noin neljäsosa oli naispuolisia.

SKJK:n kansallisessa esikunnassa palveli kaksi Suomesta rekrytoitua sotilastulkkiä. Toisen esikunnan sotilastulkin tehtävänä oli toimia kaikkien paikallistulkkiä työnjohdollisena esimiehenä. Tehtäväkuvauksen mukaan sotilastulkki muun muassa:

- Vastaa SKJK:n paikallistulkkiä tulkkiarkiston ylläpitämisestä.
- Johtaa SKJK:n paikallistulkkiä toimintaa, huolehtii työajan seurannasta ja lomasuunnittelusta, laatii työvuoroluettelot ja valvoo paikallistulkkiä työn laatua.
- Vastaa paikallistulkkiä kouluttamisesta ja heidän toimintansa kehittämisestä.
- Vastaa paikallistulkeiksi hakeutuvien työhönottohaastattelusta, testaamisesta ja työsopimusten valmistelusta allekirjoitusta varten.
- Valvoo luottamuksellisuuden ja tietoturvallisuuden säilymistä paikallistulkkiätoiminnassa sekä raportoi esimiehilleen havaitsemistaan puutteista.

(KFOR 2010.)

Suomesta rekrytoidut sotilastulkit olivat laatineet paikallistulkeille perehdyttämisohjeen, jonka sisältö on monenkirjava. Ohjeessa annetaan käytännön vinkkejä kääntäjän ja tulkin työhön, neuvotaan työnjohdollisia yksityiskohtia, esimerkiksi työaikakirjanpitoa ja lomanomusten tekoa, mutta myös korostetaan kääntäjän eettisiä periaatteita, vaitiolovelvollisuutta, lojaalisuutta, jääviyskysymyksiä ja puolueettomuutta. Perehdyttämisohjeessa tuodaan lisäksi esiin paikallistulkkiä velvollisuus ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan. Myös SKJK:ssa palveleville sotilaille on laadittu oma ohjeistus toiminnasta tulkkiä kanssa. Asiakirjassa annetaan käytännön ohjeita siitä, mitä asioita yksittäisen sotilaan tulisi ottaa huomioon tulkin kanssa asioidessaan. Oikeita ja virheellisiä menettelytapoja valaistaan kuvien ja esimerkkien avulla. (KFOR 2010.)

SKJK:n esikunta on antanut eräitä erityisiä ohjeita tulkkiä käytöstä. Tulkkiä käytöstä SKJK:ssa annetun ohjeen mukaan ”sotilastulkkiä palvelut tulee varata noin kaksi vuorokautta ennen tarvetta ottamalla heihin yhteyttä. Esikunnan paikallistulkit varataan vastaavasti noin kaksi vuorokautta ennen tarvetta sotilastulkeilta. Näin menetellen tehtävään

voidaan osoittaa sopivin henkilö ja antaa valmistautumisaikaa.” Lisäksi ohjeessa on erikseen korostettu, että SKJK:n tulkit eivät käännä paikallisten yksityishenkilöiden asiakirjoja. (KFOR 2010.) Määräystä on perusteltu sillä, että asiakirjojen käännöksissä mahdollisesti tapahtuvat virheet saattavat johtaa SKJK:n oikeudelliseen vastuuseen virheestä. Aineisto ei kerro, onko edellä kuvatun kaltaisia tilanteita todellisuudessa tapahtunut.

SKJK on järjestänyt kriisinhallintatilaille albanian ja serbokroatian vapaaehtoisia kielikursseja, joiden opettajina ovat toimineet paikallistulkit. Kurssien tarkoituksena on ollut antaa puhutun kielen perusopetusta käytännön tilanteisiin. Opetusmenetelmänä on käytetty vapaamuotoista keskustelua sekä perehdyttämistä paikalliskulttuuriin (KFOR 2010).

3.2 ISAF

Afganistanin kriisinhallintaoperaatio (ISAF) perustettiin YK:n turvallisuusneuvoston mandaatilla vuonna 2001 (päättöslauselma 1386). Operaation järjestelyistä sovittiin ns. Bonnin sopimuksessa 5. joulukuuta 2001 ja operaation laajat sotilaalliset valtuudet vahvistettiin myöhemmässä sotilaallis-teknisessä sopimuksessa. (Military Technical Agreement ISAF) Suomi lähetti ensimmäiset rauhanturvaajansa Afganistaniin talvella 2002. Suomalaisen kriisinhallintajoukon Afganistanissa (SKJA) vahvuus, kokoonpano, tehtävät ja toimipaikat ovat vaihdelleet. Vastaavasti käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt ovat vaihtuvissa olosuhteissa muuttuneet. Tarkasteltavana ajanjaksona 2009–10 suurin osa SKJA:n henkilöstöstä toimi Pohjois-Afganistanissa aluevastuussa olevan joukon (*Provincial Reconstruction Team Mazar-e-Sharif*, PRT MeS) kokoonpanossa, jossa johtovaltiona toimi Ruotsi.

SKJA:n kokoonpanossa palveli yksi suomalainen sotilastulkki. Hänen tärkein tehtävänsä oli toimia SKJA:n komentajan ja kansallisen huolto-osaston (*National Support Element*, NSE) tulkkina. Sotilastulkki toimi myös asiantuntijana paikalliseen kulttuuriin ja tapoihin liittyvissä asioissa ja antoi kulttuuritietoisuuteen liittyvää koulutusta SKJA:n henkilöstölle. Tulkin tehtäviensä ohella SKJA:n sotilastulkki osallistui partioihin tavanomaiseen tapaan esimerkiksi suojamiehenä tai ajoneuvon kuljettajana. SKJA:n sotilastulkilla ei ollut tehtäviä, jotka olisivat suoraan liittyneet paikallisesti rekrytoitujen kääntäjien ja tulkkien toimintaan, hallintoon tai koulutukseen (ISAF tehtävänkuvaus 2010).

PRT MeS:ssä palveli yhteensä noin 30–35 paikallisesti rekrytoitua kääntäjää ja tulkkia. Tulkkien saatavuus ei operatiivisten tehtävien kannalta aina ollut riittävä. Tarve olisi ollut

hetkellisesti lisääntyneen tarpeen ja poissaolojen kattamiseksi suurempi, noin 50 henkilöä, mutta kokoonpanoa ei täytetty. Paikallistulkkin tehtäviin oli paljon kiinnostusta, ja englantia osaavien paikallisten hakemuksia oli PRT:n esikunnassa riittävästi. Rekrytointilanteessa tehtävä, suullista kielitaitoa mittaava haastattelu onnistui useimmilta hyvin, mutta vieraan kielen luku- ja kirjoitustaidon puute karsi valtaosan hakijoista. Kyvykkäiksi osoittautuneista hakijoista osa karsiutui vielä tarkassa turvallisuusselvityksessä. Turvallisuusselvitys toistettiin kaikille paikallistyöntekijöille määräajoin, minkä seurauksena jouduttiin irtisanomaan myös kääntäjiä. Yksittäisiä irtisanomisia aiheutui myös työtehtävissä tehdyistä laiminlyönneistä. (ISAF 2010; Nilsson 2010.)

Tulkkauksen- ja käännöstoiminnan järjestelyistä PRT MeS:ssä oli paikallistulkkien osalta annettu seikkaperäinen ohjeistus. Paikallistyöntekijöiden kanssa solmitut työsopimukset olivat kattavia ja sisälsivät yksityiskohtaisia määräyksiä. Tulkkien kanssa toimimisesta oli erilliset ohjeet ruotsalaisille sotilaille, siviiliväestölle ja SKJA:n henkilöstölle. Ohjeet olivat eri kielillä (ruotsi ja englanti), mutta niiden sisältö oli suurin piirtein sama ja keskittyi käytännön ohjeisiin: miten tulkki varataan, mitä oikeuksia ja velvollisuuksia tulkilla on, mitä työaikamerkintöjä tulkin työaikaluetteloon tehdään ja niin edelleen. Muita asiakirjoja olivat esimerkiksi luettelo paikallistyöntekijöille luovutettavista sotilasvarusteista, ohjeet henkilöiden arvioimisesta sekä erilaiset turvallisuusmääräykset.

Vuonna 2010 kapinallisten iskuissa Mazar-e-Sharifin lähettyvillä menehtyi kaksi paikallistulkkia, minkä seurauksena PRT:n palveluksesta erosi 5 paikallistulkkia (ensimmäisen iskun jälkeen 2, jälkimmäisen jälkeen 3). Tulkkien kuolemat käynnistivät Ruotsalaisessa kriisinhallintajoukossa pohdinnan menehtyneiden tulkkien omaisille maksettavista korvauksista. Tapahtumien jälkimainingeissa paikallistulkit olivat asettaneet kyseenalaiseksi sen, missä määrin Ruotsalainen kriisinhallintajoukko oli tehnyt riittävästi kaatuneiden tulkkien hengen pelastamiseksi, ruumiiden evakuoimiseksi islamin edellyttämällä tavalla ja heidän perheittensä tukemiseksi. Pohdittavaksi päättyi myös kysymys siitä, millaisiin korvauksiin pysyvästi vammautuneilla paikallistyöntekijöillä olisi oikeus. (Nilsson 2010.) Ruotsissa esitetyissä puheenvuoroissa edellytettiin, että koska paikallistyöntekijät ovat työsuhteessa Ruotsin valtioon, heillä tulisi myös olla oikeus ruotsalaista tasoa vastaavaan sosiaaliturvaan.

Lokakuun alusta 2010 kaikki PRT MeS:n paikallistyöntekijät, mukaan lukien kääntäjät ja tulkit, irtisanottiin työsuhteestaan Ruotsalaisessa kriisinhallintajoukossa. He jatkoivat entisissä tehtävissään solmittuaan työsuhteen uuden työnantajan, logistiikka- ja

huoltopalveluja tarjoavan suuryrityksen Supreme Groupin, kanssa. Ruotsalainen kriisinhallintajoukko lupasi ulkoistamisen yhteydessä paikallistyöntekijöille, että heidän työehtonsa säilyvät ennallaan yhden vuoden ajan uuden työnantajan alaisuudessa, minkä jälkeen Supreme määrittää työehdot. PRT MeS:n esikunnan henkilöstöosaston käsityksen mukaan paikallistyöntekijät olisivat mieluummin säilyttäneet vanhan työsuhteensa Ruotsalaisessa kriisinhallintajoukossa kuin siirtyneet Supremen alaisuuteen. Paikallistyöntekijöiden keskuudessa vallitsi käsitys, että työehdot ja palkkaus heikkenisivät vuoden siirtymäajan jälkeen. (Nilsson 2010.)

3.3 Suomesta rekrytoidut sotilastulkit

Suomalaisten sotilastulkkien rekrytointia ei ole erikseen ohjeistettu. Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (211/2006) sekä sitä täydentävä asetus sotilaallisen kriisinhallintahenkilöstön pätevyysvaatimuksista ja palvelussuhteen ehdoista (254/2006) antavat riittävät perusteet rekrytoinnille, eikä tarkempaa ohjeistusta ole pidetty tarpeellisena (Kaunisharju 2010). Asetuksen mukaisesti tulkiksi pyritään ensisijaisesti rekrytoimaan varusmiespalveluksen suorittaneita reserviläisiä. Asetus antaa kuitenkin mahdollisuuden ”ottaa palvelukseen myös henkilöitä, jotka eivät ole suorittaneet varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta, jos heillä on tehtävän edellyttämä koulutus ja he täyttävät muut 1 momentissa säädetyt pätevyysvaatimukset” (Finlex 254/2006). Vaatimus Suomen kansalaisuudesta on kuitenkin ehdoton, eikä siitä voida tinkiä.

Tieto avoimista sotilastukin tehtävistä on tavoittanut tehtäviin hakeutuneet pääosin epävirallisia reittejä. Porin Prikaati saa muilta joukko-osastoilta tietoa mahdollisesti sopivista hakijoista, ja myös henkilöt itse ottavat yhteyttä Porin Prikaatiin. Näin on tapahtunut sekä KFOR- että ISAF-operaation kohdalla. Yleensä hakijoita on ollut riittävästi. KFOR-operaatioon hakeutui paljon reserviläisiä tulkin tehtäviin. ISAF-operaation avoimista sotilastukin tehtävistä ilmoitettiin vähäisen hakijamäärän takia myös internetissä. Pakolaiset eivät yleensä hakeudu kriisinhallintatehtäviin, ja syyksi tähän he ilmoittavat pelkäävänsä palata operaation kohdemaahan. (Kaunisharju 2010.)

Tyypillinen sotilastulkiksi hakeutuva henkilö on syntynyt kriisinhallintaoperaation kohdemaassa, mistä hän on muuttanut lapsena Suomeen. Täällä hänen kielitaitonsa on säilynyt perheen ansiosta. Hakijoille ei järjestetä erikseen kieli- tai soveltuvuuskoetta. Testeille ei ole nähty olevan tarvetta, sillä palaute sotilastulkkien toiminnasta operaatioalueilla on pääosin ollut myönteistä. Tulkkien suullinen kielitaito sekä kohdemaan kielellä (A-

työkieli) että englannin ja suomen kielillä (B-työkieli) on yleensä riittävä. Parannettavaa sen sijaan on usein kirjallisessa kielitaidossa. Joillain hakijoista on työkokemusta Suomesta asiointitulkin tehtävissä, mikä on luonnollisesti hyödyksi. (Kaunisharju 2010.)

Suomesta rekrytoitujen tulkkien palvelus ei kuitenkaan ole aina sujunut ongelmitta. Afganistanissa vuosina 2004–05 palvelut, Suomesta rekrytoitu sotilastulkki tuomittiin vuonna 2008 Helsingin hovioikeudessa törkeästä lahjuksen ottamisesta. Tapauksen esitutkinta-aineistosta käy ilmi, että tulkki käytti paikallisen kielen kielitaitoaan peittämään omaa toimintaansa suomalaisilta. Tulkki saattoi esimerkiksi puhua puhelimeen ja käsitellä kuitteja darin kielellä muiden läsnäolijoiden ymmärtämättä. Hän on myös saattanut tahallaan tulkata tai kääntää väärin. Kommentoimatta mitenkään lahjusrikoksen motiiveja voidaan todeta, että rikoksen mahdollisti toimintatapa, jossa tulkki oli toimensa kautta suoraan yhteydessä paikallisiin yrittäjiin. Rikoksen aikaansaamaa vahinkoa todennäköisesti pahensi lahjuksia ottaneen tulkin pitkä palvelusaika yhdessä toimipisteessä ja tehtävässä, jossa hän oli noussut päätulkin ja kulttuurineuvonantajan asemaan. Hän oli myös toimipisteen tulkeista ainoa, joka osasi suomea, ja hänen tehtäviinsä kuului paikallistulkkien toiminnan valvonta. Puolustukseksi rikokselle tulkki väitti muun muassa, että lahjusten ottaminen on maan tapa. (Helsingin hovioikeus 2008.)

4. JÄRJESTELYJEN ERITYISPIIRTEET JA ARVIOINTI

4.1 Käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjen erityispiirteitä

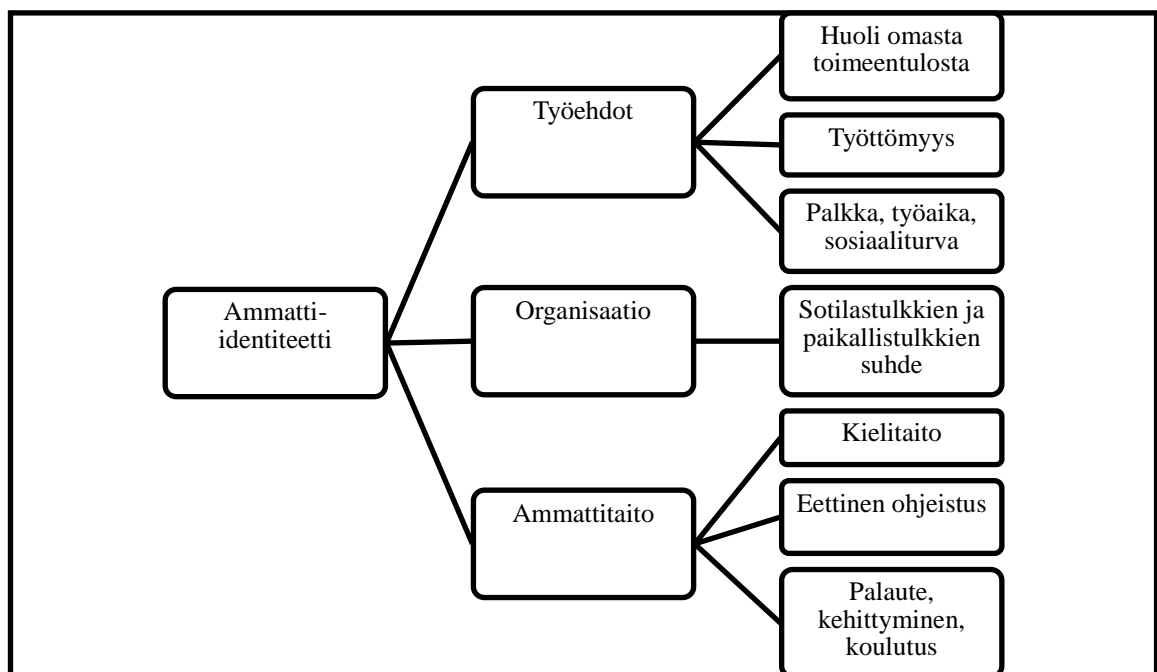
Kooste ja vertailu KFOR ja ISAF-operaation paikallistulkkien työsuhteen ehdoista on liitteessä 1. Tutkimusaineistosta esiin nousseet keskeiset käsitteet ja niiden muodostamat kategoriat on esitetty kuvissa 2 ja 3.

4.1.1 KFOR

Tulkkien käytöstä ja valvonnasta annettujen ohjeiden perusteella voidaan päätellä, että paikallistulkkien toimintaan ei kaikilta osin ole oltu tyytyväisiä. Tulkkien kielitaitoa ja ammatillisia valmiuksia ei ohjeissa kyseenalaistettu, vaan sitä jopa keuhuttiin. Sen sijaan ohjeissa kiinnitettiin erityisesti huomiota lojaalisuuteen, työaikamerkintöihin ja salassapitovelvollisuuteen. Ohjeissa annetaan epäsuorasti ymmärtää, että paikallistyöntekijöiden eettiset valmiudet, luotettavuus ja työmoraali eivät lähtökohtaisesti

vastaa kriisinhallintajoukon asettamia vaatimuksia. Paikallisesti rekrytoitujen kääntäjien ja tulkkien työnjohto ja valvonta oli suurilta osin Suomesta rekrytoitujen sotilastulkkien vastuulla. Paikallistulkkien käytöstä annettujen ohjeiden sävyn ja jo pelkän olemassaolon perustella voidaan kyseenalaistaa järjestelyn toimivuus: Sotilastulkkien valmiuksien ja arvovallan ei ilmeisesti katsottu olevan riittävät paikallistulkkien esimiehinä toimimiseen. Tutkijan saaman käsityksen mukaan edellä kuvatun kaltaista luottamusvajetta esiintyi jossain määrin myös sotilastulkkien ja heidän esimiestensä välillä. Sotilaallisessa toimintaympäristössä jopa sotilastulkin palvelusarvolla saattaa olla merkitystä hänen arvovallalleen (vrt. Monacelli ja Punzo 2001, 277).

KFOR-operaatiossa paikallistulkit kuuluivat SKJK:n kokoonpanoon, toisin kuin Afganistanissa. Tulkkien saatavuus ja ammattitaito KFOR-operaatiossa on ollut riittävällä tasolla, mistä voidaan päätellä, että työehdot ovat olleet houkuttelevat. Erityisenä vahvuutena SKJK:n käännös- ja tulkaustoiminnassa voidaan pitää sitä, että henkilöstöön kuului useita useamman työkielen hallitsevia tulkkeja sekä naispuolisia tulkkeja. KFOR-operaation paikallistulkki palkkiot ovat paikalliseen hintatasoon nähden selvästi pienempiä kuin ISAF-operaatiossa, mutta työehtoja vertailtaessa on syytä ottaa huomioon erot toimintaympäristössä ja erityisesti riskitasossa. Kun Suomen osallistumista KFOR-operaatioon supistettiin vuonna 2010, paikallistyöntekijät ilmaisivat huolensa tulevista toimeentulomahdollisuuksistaan (Tanhuanpää 2010).

Kuva 2. KFOR-operaation aineistosta esiin nousseet käsitteet ja kategoriat

4.1.2 ISAF

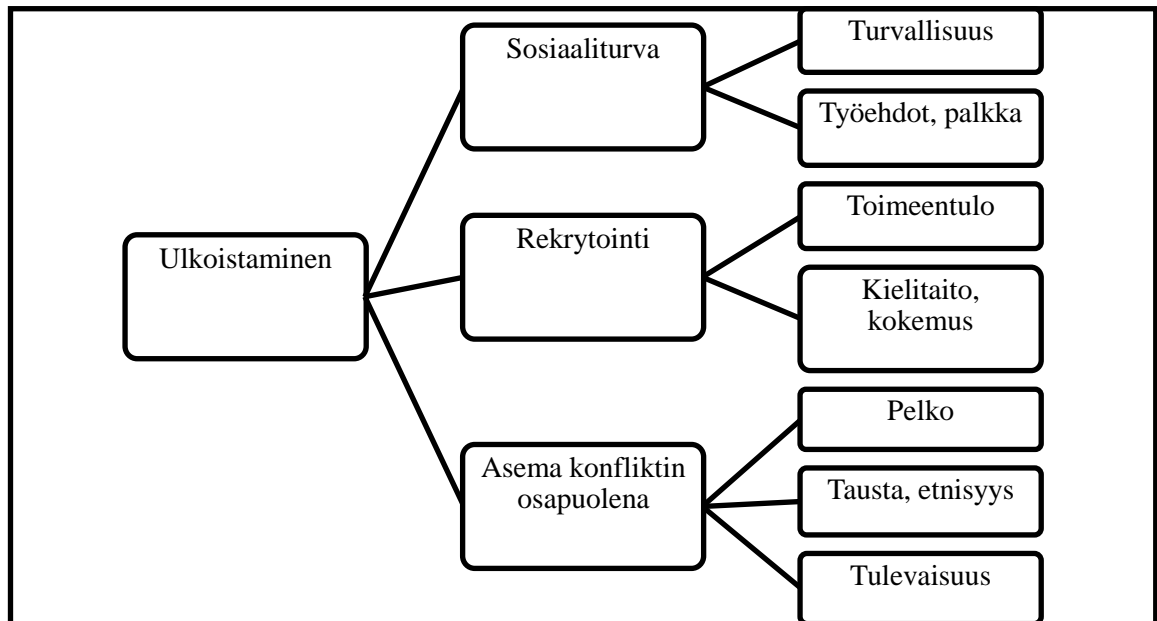
Erona KFOR-operaatioon on, että Suomi ei Afganistanissa tarkasteltavana ajanjaksona toiminut alueellisessa johtovastuussa (niin sanottu johtovaltio), jolloin suomalainen kriisinhallintajoukko pystyi tukeutumaan toisen valtion (Ruotsi, Saksa, Yhdysvallat) kriisinhallintajoukon toteuttamiin käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyihin. Järjestelyille tunnusomaista on kuitenkin ollut, että tarvittavat käänös- ja tulkkauspalvelut on hankittu joustavasti alueellisen johtovaltion tuella.

PRT MeS:n kokoonpanoon ei kuulunut naispuolisia kääntäjiä tai tulkkeja. Naispuolisten tulkkien rekrytointi oli vaikeaa heidän puutteellisen kieli- ja koulutustasonsa sekä naisten yleisen yhteiskunnallisen aseman takia. Naistulkkeja saatiin tilapäisesti käyttöön tuntipalkalla paikallisen yliopiston ja naisjärjestöjen avustuksella, mutta heidän palveluksilleen oli kovasti kysyntää myös muissa alueella toimivissa kansainvälisissä järjestöissä. Naispuolinen tulkki on Afganistanissa nimittäin useimmiten välttämätön edellytys paikallisten naisten kanssa keskustelemiselle. Miespuolisten paikallistulkkien osalta tarjonta oli edellä kuvatun mukaisesti riittävää, joskin vanhemmista miespuolisista, paštua puhuvista tulkeista oli pulaa (Nilsson 2010). Vanhempi tulkki nauttisi joissain keskustelutilanteissa suurempaa arvovaltaa kuin iältään nuori mies.

Afganistanissa toimivat paikallistulkit olivat pääsääntöisesti nuoria miehiä, iältään keskimäärin 20–25 vuotta (osa ei kysyttäessä tiennyt tarkkaa ikäänsä). Tulkit olivat yleensä varakkaista perheistä ja he olivat käyneet yksityiskoulua tai saaneet yksityisopetusta, mikä selitti heidän hyvän kielitaitonsa. He olivat tottuneet suhteellisesti korkeaan elintason muuten äärimmäisen köyhässä ympäristössä, eikä työskentely hyvin palkatussa ISAF-joukkojen tulkin tehtävässä heikentänyt heidän mahdollisuuksiaan ylläpitää totuttua elintasoja. Tulkkien korkeaa tulotasoa kuvaa hyvin, että partioitehtävissä palvelevan paikallistulkin palkkio vastasi Afganistanin kansallisen armeijan (ANA) prikaatin komentajana toimivan everstin palkkaa. Paikallistulkkien perhetausta ja se, että heillä oli käyttävissään paljon rahaa, vaikutti joissain tapauksissa heikentävästi tulkkien työmoraliin ja -asenteeseen (Tekijä).

Paikallistulkkien kanssa tapaamisten jälkeen käydyissä keskusteluissa kävi ilmi, että asiakkaiden etnisyys vaikutti selvästi heidän käsitykseensä siitä, kuinka luotettavana he pitivät näiden antamia tietoja. Asiaa lähemmin tarkasteltaessa kävi myös selväksi, että tulkit eivät itse tiedostaneet keskustelukumppanien etnisen taustan vaikutusta omaan ajatteluunsa.

Omasta asennoitumisesta ei myöskään oltu helposti valmiita luopumaan, vaan ongelma kuitattiin mieluummin sanomalla ”Hän on uzbekki” tai ”Tadžikit ovat sellaisia” (Tekijä).

Kuva 3. ISAF-operaation aineistosta esiin nousseet käsitteet ja kategoriat

4.2 Arvio käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyistä

4.2.1 Henkilöstön saatavuus ja rekrytointi

Käänös- ja tulkkaustoimintaa kriisinhallintaoperaatioissa toteuttava henkilöstö voidaan jakaa sotilashenkilöstöön kuuluviin niin sanottuihin sotilastulkkeihin ja operaatioalueelta rekrytoituihin niin sanottuihin paikallistulkkeihin. Sotilastulkit palvelevat yleensä sotilaspuvussa ja aseistettuna. Paikallistulkit ovat puolestaan yleensä siviilejä ja aseistamattomia. Paikallisesti rekrytoidut tulkit voidaan jaotella edelleen ulkomaisen joukon suoraan rekrytoimiin tulkkeihin ja alihankkijoiden kautta rekrytoituihin, niin sanottuihin ulkoistettuihin tulkkeihin.

Käänös- ja tulkkauspalvelujen ulkoistaminen yksityisille yrityksille on yleistymässä. Esimerkkinä voidaan tarkastella Yhdysvaltojen puolustusministeriön julkaisemia lukuja yksityisten yritysten tuottamista palveluista Irakin operaatioissa. Siellä yksityisten yritysten toimialoista käänöspalvelut oli kolmanneksi suurin ja kattoi 8 % ulkoistettujen toimialojen kokonaiskustannuksista. Tulkkien palkkaamisen siviilimaailmasta on arvioitu olevan sekä nopeampaa että edullisempaa kuin asevoimien oman kieliohjelman käynnistäminen ja sen

tulosten odottaminen. Lisäksi paikallisten palkkaamisen on katsottu tukevan vastakumouksellisen sodankäynnin päämääriä ja alueella toimivan joukon ymmärrystä paikallisesta kulttuurista. (Puistola 2010.)

Ulkoistamisen yleistymiseen johtaneen kehityksen taustalla saattaa olla myös muita syitä, esimerkiksi kysymykset tulkkien sosiaali- ja vakuutusturvasta kuolemantapauksen sattuessa. Tapauksessa, jossa Ruotsi päätti loppuvuodesta 2010 ulkoistaa kaikki Afganistanissa palvelevat paikallistyöntekijät ulkoiselle alihankkijalle, oli edellä mainituilla syillä ratkaiseva vaikutus (Nilsson 2010).

4.2.2 Kääntäjien ja tulkkien rooli, työehdot ja oikeudellinen asema

Kääntäjällä voi olla huomattava suhteellinen valta-asema asiakkaihinsa nähden. Kääntäjä tai tulkki saattaa erityistaitonsa ansiosta saavuttaa tunnustetun asiantuntijan aseman, eikä asiakkaalla ole muuta vaihtoehtoa kuin luottaa kääntäjän erityisosaamiseen ja lojaalisuuteen, koska hän ei osaa operaatioalueen kieltä. Kääntäjälle maksettava korvaus saattaa puolestaan vaikuttaa siihen, mille viestinnän osapuolelle kääntäjä lopulta pysyy lojaalisena. Ilman toimivaa ja asiantuntevaa valvontajärjestelmää asiakkaalla ei ole mitään mahdollisuutta kyseenalaistaa sitä kuvaa, jonka kääntäjä asiakkaalleen vieraasta kulttuurista tahtoo välittää. (Hermans 1996, 38–39.)

Kulttuuriltaan täydellisen vieraassa toimintaympäristössä paikallista kieltä hallitsevasta kääntäjästä muodostuu helposti ”henkinen tuki” asiakkaalle. Kääntäjän oletetaan vastaavan sujuvasti paikallisia tapoja ja ilmiöitä koskeviin kysymyksiin, ja hänen oletetaan myös esittävän mielipiteensä ihmisistä, joiden kanssa hän puhuu samaa kieltä. Kokemus on osoittanut, että eksoottisessa toimintaympäristössä kääntäjän ja asiakkaan välille muodostuu tilapäinen henkinen side, joka voi pahimmillaan olla yksisuuntainen riippuvuussuhde. (Levy-Berlowitz 1990.) Kriisinhallintaoperaatioiden toimintaympäristössä, jossa kääntäjän läsnäolo on usein välttämätöntä, tämäntyyppisten kytkösten syntyminen ja olemassaolo voi olla haitallista tai jopa vaarallista. Aiemmin alaluvussa 3.3 kuvattu esimerkkitapaus lajusrikokseen syyllistyneestä sotilastulkista osoittaa tämän konkreettisesti.

Kriisinhallintaoperaatioiden peruslähtökohtana on, että joukolla on immuniteetti paikalliseen oikeuskäytäntöön nähden. Suomen käytäntönä on kuitenkin ollut, että paikallisten kärsimistä vahingoista on maksettu korvausta Suomen vahingonkorvauslain mukaisesti. Käytännössä

paikalliset vetoavat usein paikallisiin säädöksiin, jotka ovat ristiriidassa Suomen lain kanssa. Paikallisten esittämistä vahingonkorvausvaatimuksista tulisi pyrkiä pääsemään sopimukseen operaatioalueella, ja kriisinhallintajoukon komentajalla on toimivalta vahinkoratkaisun tekemiseen. Vaikka vahingon kärsijällä on teoriassa mahdollisuus nostaa kanne suomalaisessa tuomioistuimessa, ei siihen käytännössä useinkaan ole edellytyksiä. Mikäli kriisinhallintajoukko päätyy maksamaan vahingonkorvauksia, se tapahtuu pääsääntöisesti käteissuorituksena joukon rahastosta. (Takamaa 2008.)

Kriisinhallintatehtävissä toimiessaan kääntäjät ja tulkit ovat etulinjan taistelijoita siinä missä sotilaatkin. Irakin sodassa arvioidaan vuosina 2003–2008 kaatuneen n. 360 tulkkia (Council of Europe 2010). Käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyissä tulisi huomioida kääntäjien ja tulkkien rooli ja asema. Kääntäjät ja tulkit toimivat tyypillisesti aseistamattomina siviileinä sotilaiden keskellä. Vaikka tulkki käyttäisi univormua ja/tai sotilasvarusteita, se ei tee hänestä taistelijaa (*combatant*) kansainvälisen humanitäärisen oikeuden näkökulmasta. Koska tulkki kuitenkin työpanoksellaan olennaisesti tukee joukon tehtävän toteuttamista, on tulkki viholliselle mahdollinen maali, ja hänen turvallisuutensa on joukon johtajan vastuulla (Rovegno ym. 2003).

4.2.3 Kääntäjien ja tulkkien ammattitaidon kehittyminen

Kääntäjän ja tulkin työskentelyä ja työn lopputuloksena syntyvää käännöstä ohjaavat voimakkaasti vallitsevat käännösnormit. Käännösnormin käsitteelle yhden määritelmän muotoili Gideon Toury, jolle normien merkitys oli suurin käännösratkaisujen päätöksentekoprosessissa. Touryn mukaan käännösnormit määrittelevät, mikä on käännöksen riittävä vastaavuus (adekvaattisuus) lähdekieleen nähden ja hyväksyttävyyys kohdekieleessä. Käännösnormeille tunnusomaista on, että ne ovat opittuja, kulttuurisidonnaisia sekä jatkuvassa muutoksessa ja että niistä poikkeamisesta on seurauksena jonkinasteinen sanktio. (Toury 1995, 54–57.) Esimerkkinä käännösnormien vaikutuksesta käytännössä voidaan pitää tilannetta, jossa tiettyyn kulttuuriin kuuluva henkilö pystyy erottamaan aikaisemmasta, säännönmukaisesta (normin mukaisesta eli normaalista) käytännöstä poikkeavan käännösratkaisun ja hylkää sen käännösvirheenä.

Normeilla on kuitenkin nähty olevan käännösprosessissa laajempi, sosiaalinen ja kulttuurillinen merkitys. Kun kääntämistä on aikaisemmin pidetty tekstin muuttamisena toiselle kielelle, painotetaan nykyään yhä enemmän kääntämisen viestinnällistä tarkoitusta

monimutkaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä. Käännettävän tekstin lähettäjän, kääntäjän ja vastaanottajan taustoilla, ennakkokäsityksillä, mielenkiinnon kohteilla, arvoilla ja päämäärillä saattaa olla suurempi merkitys käänösprosessissa kuin lähde- ja kohdekielen välisellä suhteella. Kääntäminen on viime kädessä henkilöiden tai ryhmien välistä viestintää, jolloin käänösprosessiin vaikuttavina normeina voidaan nähdä myös monet sosiaaliset tekijät, esimerkiksi viestintään osallistuvien henkilöiden keskinäiset suhteet, valta-asema ja käyttäytyminen. (Hermans 1996, 26–29.)

Edellä kuvatut, laajemman määritelmän mukaiset käänösnormit aikaansaavat myös sosiaalista ja henkistä painetta sekä ohjaavat ja rajoittavat henkilöiden käyttäytymistä. Normien mukaisista ratkaisuista seuraa palkinto, kun taas normien rikkomisesta – tietoisesta tai tahattomasta – seuraa sanktio, tai ainakin sanktion uhka. Normit tai niiden seuraamukset eivät kuitenkaan ohjaa henkilöitä *oikeaan* tai *väärään* käyttäytymiseen. Käsitys oikeasta käyttäytymisestä, käänöksestä tai kielenkäytöstä on ryhmän tai kulttuurin sisäinen, opittu rakennelma. (Hermans 1996, 31, 36–37.)

On arvioitu, että suurin osa koko maailmassa kääntäjän tai tulkin tehtävissä toimivista henkilöistä on niin sanottuja syntyperäisiä kääntäjiä (*native translators*), eli heillä ei ole minkäänlaista muodollista koulutusta kääntäjän tai tulkin ammattiin (katso tarkempi määritelmä alaluvussa 2.6). Määritelmä sille, kuka tai mikä on kääntäjä tai tulkki, voi vaihdella suurestikin. Esimerkiksi Suomessa kääntäjän tai tulkin ammattinimikettä ei ole suojattu millään tavalla – kuka tahansa voi nimittää itseään kääntäjäksi. Selvää kuitenkin on, ettei kääntäjäksi voi ryhtyä hetken mielijohteesta: asema kääntäjän ammatin harjoittajana on ansaittava – kääntäjän ammatti-identiteettiä ei oteta itse, vaan se on ulkopuolisen tahon antama. Kääntäjäksi tulemiseen liittyy, että kääntäjäksi aikova henkilö sisäistää ne normit, joita henkilölle kääntäjän ammatin harjoittajan aseman myöntävä taho noudattaa (Toury 1995, 241).

Syntyperäisen kääntäjän käsitteeseen läheisesti liittyviä käsitteitä ovat kääntämisen vuorovaikutteisuus, kääntäjän toimintaympäristöstään saama palaute (sanktiot ja hyväksyntä) ja näiden yhteisvaikutuksena tapahtuva kääntäjäksi kasvaminen. Toury korostaa, että kääntäjän saama palaute on luonteeltaan normatiivista ja pakottaa kääntäjän – ainakin uransa alkuvaiheessa – mukautumaan toimintaympäristön vallitseviin normeihin. Mikäli toimintaympäristö tai -kulttuuri muuttuu, tai kääntäjälle annetaan uusia, aiemmista poikkeavia käänöstehtäviä, on kääntäjän mukauduttava muuttuneisiin olosuhteisiin ja normeihin (Toury

1995, 248–251). Kääntäjän toimintaa ohjaavien normien ja mallien tunnistaminen mahdollistaa kääntäjän motiivien ja intressien lähemmän tarkastelun. (vrt. Hermans 1996, 40.)

Käytännön työtehtävissä harjaantuessaan kääntäjä luo automatisoituneita tapoja ja vakioratkaisuja eteensä tuleviin käännösongelmiin, mikä säästää aikaa ja energiaa muuhun ongelmanratkaisuun. Mikäli kääntäjä työskentelee useissa erilaisissa toimintaympäristöissä ja joutuu näin mukautumaan laajempaan joukkoon käänösnormeja, hänen sopeutumis- ja mukautumiskykynsä erilaisiin tilanteisiin kehittyy. Vastaavasti tietynlaiseen toimintaympäristöön erikoistuneen kääntäjän mukautumiskyky saattaa heiketä, mikä kaventaa hänen käytettävyyttään vaihtelevissa tehtävissä. Kääntäjän on mahdollista rikkoa tai muokata vallitsevia käänösnormeja vasta, kun hän on saavuttanut riittävän korkean ammatillisen statuksen omassa toimintakulttuurissaan. (Toury 1995, 252–253.)

4.2.4 Kriisinhallintajoukolle annettava kulttuuritietoisuuden koulutus

Kääntäjä tai tulkki ei työssään toimi pelkästään viestin välittäjänä, vaan hän joutuu myös auttamaan asiakkaitaan ymmärtämään kulttuurien välisiä eroja. Tämä kääntäjän rooli siltana kulttuurien välisen kuilun yli on sitä korostuneempi, mitä erilaisemmista lähtökohdista asiakkaat ovat peräisin. Kääntäjän tehtävän haastavuutta lisää se, että useimmiten ainakin toinen viestinnän osapuolista kommunikoi vieraalla kielellä (kriisinhallintaoperaatioissa käytettävä kieli on englantia) ja toimii vieraan kulttuurin vaikutuspiirissä. Kääntäjälle on luonnollisesti helpointa välittää viestejä niiden asiakkaiden suuntaan, jotka jakavat hänen oman kulttuuritaustansa. Toisaalta tämä asetelma saattaa vaikuttaa siten, että vieraassa kulttuuriympäristössä toimivat asiakkaat voivat kokea kääntäjän välittämän sanoman vaikeana, ennakkoluuloja herättävänä tai jopa loukkaavana. (Levy-Berlowitz 1990.)

Eräs esimerkki kääntäjän oman kulttuuritaustan vieraannuttavasta vaikutuksesta on äidinkielen sanaston tai kieliopin vaikutus myöhemmin opittuun kieleen. Äidinkielen vaikutus opittuun kieleen voi toisaalta olla myös etu: esimerkiksi tilanteessa, jossa suomalaisen kuulijan oli vaikea ymmärtää äidinkielen henkilön kohteliaisuussyistä puhumaa englantia, tulkki ymmärsi vaivatta maanmiehensä englantia. Toinen esimerkki, jossa vieras kulttuuritausta saattaa vaikeuttaa ymmärtämistä, on graafisen havaintomateriaalin kääntäminen. Taulukkoja ja diagrammeja, jotka on tarkoitettu sellaisen kielen ymmärtäjille, jota kirjoitetaan vasemmalta oikealle, voi olla jopa mahdotonta kääntää sujuvasti kielelle, jota kirjoitetaan oikealta vasemmalle.

Kieli liittyy elimellisesti tiettyyn kulttuuriin, mikä asettaa omat haasteensa kääntämiselle. Lisäksi kielen ja sillä välitettyjen viestien tulkinta tapahtuu käsitteiden ja käsiterakennelmien puitteissa, jotka puolestaan muodostuvat yksilön subjektiivisen kokemuksen varaan. Niin sanotut kulttuurisidonnaiset käsitteet ovat käsitteitä, joiden määrittely, luokittelu tai mittaaminen on mahdollista vain siinä kulttuuripiirissä, mistä ne ovat peräisin. Kulttuurisidonnaiset käsitteet eivät ole luonteeltaan kiinteitä tai pysyviä, vaan niiden erikoislaatu riippuu asiayhteydestä. Määritelmän mukaan kulttuurisidonnaiset käsitteet ovat kääntäjälle erityinen haaste, sillä käsitettä vastaavaa kohdekielen termiä ei voida määritellä tai sitä ei ole olemassa lainkaan. (Aixelá 1996, 56–57). Sotilaskulttuuri ja -kieli sisältävät runsaasti kulttuurisidonnaisia käsitteitä, joiden käyttö kriisinhallintaoperaation toimintaympäristössä asettaa kääntäjät suurten haasteiden eteen.

Vastaavasti esimerkiksi Afganistanin kulttuurin käsitteet eivät helposti käänny suomalaisen sotilaan kielelle tai kulttuuriin. Esimerkkinä voidaan mainita sana ”martyyri”, jota paikalliset käyttivät arkisena tai jopa kiertoilmaisuna samaan tapaan kuin suomen kielen ”kaatunut”. Koska kulttuurisidonnaisten käsitteiden käyttöä ei käänös- ja tulkkaustoiminnan osana voi välttää, tulisi viestinnän osapuolten vähintäänkin opetella tunnistamaan ne kääntäjälle erityisenä haasteena.

Viestinnän tutkimuksessa ja sosiologiassa käytetyn määritelmän mukaan narratiivit eli kertomukset, ovat arkipäiväisiä, kaikille tuttuja tarinoita, jotka määrittelevät käsityksiämme todellisuudesta ja ohjaavat käyttäytymistämme. Narratiivisen näkökulman mukaan tieto on suhteellista, dynaamista ja subjektiivista: yksilö rakentaa käsityksensä todellisuudesta sitä mukaa kun hän tulee kosketuksiin uusien tarinoiden kanssa. Narratiivisessa lähestymistavassa käänöstieteeseen tarkastellaan sitä, miten kääntäminen ja tulkkaus liittyvät narratiiveihin. (Baker 2006, 3). Hyvä esimerkki suomalaisesta narratiivista on ”talvisodan henki”. Afganistanilaisen paikallistulkin käyttäytymistä ja käänösratkaisuja ohjaava narratiivi voisi olla esimerkiksi ”mujahediinien voitto neuvostojoukoista”. Kulttuuritietoisuuden koulutuksen tulisi valmentaa rauhanturvaajat ainakin tunnistamaan operaatioalueen kulttuurin keskeisimmät narratiivit.

Käännöksiä ei koskaan tehdä vain käänösten itsensä vuoksi, vaan aina jotain tiettyä tarkoitusta varten. Käännöksen tarkoitusta tai funktiota lähestytään yleensä kohdetekstin käyttötarkoituksen kautta. Tulkkauksen kohdalla käyttötarkoituksen määrittäminen on yksinkertaisempaa: viestin tarkoituksen määrittelee viestin lähettäjä. On esitetty, että

keskeisin tulkkausta koskevia käänösnormi on se, että tulkki toistaa puhujan viestin mahdollisimman tarkkaan. Puhuessaan toisen puolesta tulkin oletetaan olevan rehellinen puhemies: tulkin odotetaan ilmaisevan uudelleen puhujan ajatukset mitään lisäämättä, muuttamatta tai pois jättämättä (vrt. Hermans 1996, 44). Tulkin tehtäväksi jää muokata puhujan viesti sellaiseksi, että vastaanottaja ymmärtää ja vastaanottaa viestin keskeiset ajatukset. Tämä edellyttää, että tulkki ymmärtää viestin lähettäjän sanomalleen aikoman käyttötarkoituksen. Mitä paremmin viestinnän osapuolet ovat tietoisia vastapuolen kulttuurin erityispiirteistä, sitä paremmat ovat edellytykset tulkin tehtävän ja viestinnän onnistumiselle.

5. POHDINTA JA JATKOTUTKIMUS

5.1 Esityksiä käänös- ja tulkkaustoiminnan kehittämiseksi

Suomella ei toistaiseksi ole ohjeita tai määräyksiä siitä, miten käänös- ja tulkkaustoiminta kriisinhallintaoperaatioissa tulisi järjestää. Tässä luvussa esitetään eräitä näkökohtia siihen, miten käänös- ja tulkkaustoiminta tulisi järjestää tulevissa operaatioissa ja miten tällä hetkellä käytössä olevia järjestelyjä voisi kehittää. Esitettävät näkökohdat nojaavat tutkimusraportin aiemmissa luvuissa esitettyihin tutkimustuloksiin ja viittauksiin.

5.1.1 Rekrytointi, valintamenettely ja koulutus

Paikallistulkkiin palvelut tulisi tulevissa operaatioissa hankkia ulkoistetun alihankkijan kautta, mikäli palveluja on operaatioalueella saatavissa. Tulkkiin rekrytoiminen paikallisesti on nopeampaa ja halvempaa kuin rekrytoiminen ja kouluttaminen Suomessa. Alihankkijan käyttö yhdenmukaistaa paikallistulkkiin työehdot operaatioalueen käytäntöjen kanssa. Sotilastulkkiin rekrytoiminen Suomesta tulisi edelleen säilyttää osana kriisinhallintaoperaation henkilöstöhallintoa. Suomea osaavat ja Suomessa sotilaskoulutuksen saaneet sotilastulkkiin ovat välttämättömiä muun muassa tietoturvan ja paikallistyöntekijöiden valvonnan kannalta. Kääntäjien ja tulkkiin rekrytointikriteereissä tulisi ensisijaisesti painottaa erityisosaamista ja kielellisiä valmiuksia. Aiempi kokemus vastaavista tehtävistä on merkittävä etu ja parhaat kääntäjät ovatkin usein ylittäneet keski-ian. Hyvää kenttäkelpoisuutta ei voi edellyttää kaikilta tulkeilta, joskin partiotehtävissä toimiville tulkeille hyvä kunto on suureksi eduksi.

Sotilastulkkien valintamenettelyä ja koulutusta tulisi kehittää. Valintamenettelyssä tulisi korostaa tulkin ehdottoman luotettavuuden vaatimusta ja pyrkiä arvioimaan tulkiksi hakeutuvan henkilön eettistä toimintakykyä. Sotilastulkin tulisi turvallisuusselvityksessä täyttää korkeimpien tietoturvaluokkien vaatimukset. Koska koulutus- ja muita vaatimuksia tulkin tehtävään ei kapean rekrytointipohjan vuoksi voida paljoakaan tiukentaa, tulisi tulkkien rotaatiokoulutukseen kiinnittää erityistä huomiota. Kieli- ja käännöstieteen ammattilaisen antama perehdytys tulkin ammattiin antaisi hyvät lähtökohdat operaatioon. Sotilastulkkien tehtäviä tulisi suunnata enemmän kieli- ja kulttuuriasiantuntijan suuntaan. Partioajoneuvon kuljettajana tai suojamiehenä tulkin erityisosaamista ei voida täysin hyödyntää. Kääntäjän tai tulkin tehtäviin ei tulisi sisältyä ratkaisuvalltaa muissa kuin omaa toimialaa koskevissa asioissa, ja neuvonantajankin roolissa tulkin tulisi toimia vain erikseen pyydettyä.

5.1.2 Kääntämisen ja tulkkauksen etiikka

Monacelli ja Punzo (2001) havaitsivat sotilastulkkien käännösten eettisiä perusteita tutkiessaan, että sotilastulkit eivät mielellään hyväksyneet tulkkauksensa tyylillistä arviointia. Sotilastulkkien omaan käsitykseen kääntämisestä ei kuulunut sellaisia käsitteitä kuin ”uskollisuus” tai ”ekvivalenssi”, vaan heille tärkeintä oli saada viesti välitettyä ja tehtävä suoritetuksi. (Monacelli ja Punzo 2001, 265.) Kriisinhallintaoperaatio voi toimintaympäristönä olla kääntäjälle ja tulkille eettisesti äärimmäisen vaikea. Tulkin tehtävänä on omalta osaltaan luoda ja ylläpitää kommunikaatiota osapuolien välillä, joiden kesken saattaa olla jo lähtökohtaisesti huomattavia jännitteitä. Neuvottelun osapuolena voi olla entisiä vihollisia, ja operaatioihin osallistuva kriisinhallintajoukko voidaan kokea miehittäjäksi. Monacellin ja Punzon mukaan tulkki pyrkii tällaisessa toimintaympäristössä todennäköisesti luonnostaan vähentämään epätasapainoa kommunikoivien osapuolten välillä ja valitsee eettiset toimintamallinsa sen mukaisesti (Monacelli ja Punzo 2001, 280). Tulkin eettiset ratkaisut rajoittuvat kuitenkin kääntämisen kenttään, sillä asiakkaiden välisessä viestinnässä tulkki ei ole autonominen.

Kääntäjiltä ja tulkeilta edellytettävän eettisen toimintakyvyn merkitystä ei voi korostaa liikaa. Paikallistulkkien jatkokoulutuksen tällä saralla tulisi olla jatkuvaa. Hyvänä runkona paikallistulkkien eettiselle kasvatukselle toimii esimerkiksi tulkin ammattisäännöstö (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 1994). Säännöstössä korostetaan muun muassa kääntäjien velvollisuutta kehittää jatkuvasti omaa ammattitaitoaan, mikä ei välttämättä ole tyypillistä kohdealueen kulttuurille.

5.1.3 Kriisinhallintajoukolle annettava koulutus

Kaikille kriisinhallintatehtäviin lähetettäville sotilaille tulisi rotaatiokoulutuksen yhteydessä kouluttaa tulkin käytön perusteet. Koulutus on osa nykyistä rotaatiokoulusta, mutta se on riittämätöntä. Tapaamisissa neuvottelijoina toimiville ja johtajatehtävissä toimiville tulisi käytännön koulutuksen lisäksi antaa opetusta kääntämisen ja tulkkauksen teoreettisesta taustasta siitä huolimatta, että aika ja resurssit ovat rotaatiokoulutuksessa rajalliset. Koulutuksen päämääränä olisi parantaa koulutettavien valmiuksia toimia paikallistulkkien johtajana ja yhteistyökumppanina. Myös sotilaille annettavassa opetuksessa tulisi korostaa tulkin ammatin edellyttämää korkeaa eettistä toimintakykyä sekä tulkkien jatkuvan kouluttamisen merkitystä säännöllisen palautteen antamisen avulla.

Koko kriisinhallintajoukolle annettava kulttuuritietoisuuden opetus tukee kääntäjien ja tulkkien toimintaa. Sotilaat, jotka tiedostavat oman ja kohdealueen kulttuurien väliset eroavaisuudet ja osaavat ennakoita ne toiminnassaan ja viestinnässään huomioon, keventävät kääntäjän työkuormaa. Esimerkkeinä voidaan mainita etnisiin ryhmiin tai sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät kysymykset, joita sotilaat eivät välttämättä helposti tunnista. Kulttuurinlukutaito ja eroavaisuuksien huomioon ottaminen edesauttaa myös sotilaiden päivittäistä yhteistyötä paikallistyöntekijöiden kanssa.

5.1.4 Kääntäjien ja tulkkien johtaminen

Niiden yksittäisten henkilöiden, jotka joutuvat tehtävissään tekemään käänös- ja tulkkaustoimintaa koskevia käytännön ratkaisuja, esimerkiksi tulkkien rekrytointiin tai henkilöstöhallintoon liittyen, tulisi tuntea toimialaa koskeva teoreettinen tausta muita syvemmin. Toimimista kääntäjien ja tulkkien hallinnollisena esimiehenä edesauttaisi esimerkiksi tulkin ammattisäännösten tuntemus sekä käännöstieteen keskeisten käsitteiden ymmärtäminen.

Mikäli sotilastulkki toimii esimiesasemassa paikallistyöntekijöihin nähden, tulisi toimintaa valvoa tehtävän vastuullisuuden edellyttämällä tasolla väärinkäytösten mahdollisuuden vähentämiseksi. Valvonnan järjestäminen on haasteellista, sillä se edellyttää paikallisen kielen hallitsevaa henkilöstöä. Mikäli mahdollista, valvonta tulisi järjestää rauhanturvajoukon ulkopuolisen tahon toimesta. Kyseeseen voisi tulla esimerkiksi toisen valtion kriisinhallintajoukon käyttäminen tehtävään. Myös paikallistulkkien toimintaa tulisi jatkuvasti

valvoa. Tulkkeja tulisi määrääjain kierrättää tehtävissään. Kierrättämisellä saavutettavat turvallisuushyödyt ovat usein painavampia kuin samalla menetettävät kokemus ja eri tehtävissä erikoistuminen.

Tulkkien oikeudellisen aseman ottaminen huomioon tulisi sisällyttää kiinteäksi osaksi operaatioiden suunnittelua. Kääntäjille ja tulkeille tulisi tehdä ehdottoman selväksi heidän asemansa, oikeutensa ja velvollisuutensa tehtävissään toimiessaan. Tulkkien tietoisuus operaation riskeistä sekä heidän suojarusteidensa tulisivat olla uhkakuvan mukaiset.

Kriisinhallintajoukoissa johtajatehtävissä toimivien tulisi soveltaa syvän johtamisen periaatteita myös paikallistulkkeihin, ainakin silloin kun nämä toimivat pidempään saman joukon osana. Paikallistulkkia tulisi alusta alkaen pitää joukon jäsenenä ja perehdyttää häntä riittävästi joukon tehtävään ja toimintatapoihin. Luottamuksen rakentaminen, älyllinen stimulointi, yksilöllinen kohtaaminen ja inspiroiva tapa motivoida ovat toimivat myös hyvän yhteistyösuhteen luomisessa paikallistulkkiin.

Taulukossa 1 on luettelo eräistä tulkin käytössä käytännössä huomioon otettavista seikoista. Liitteessä 2 on luettelo tärkeimmistä suositelluista käänös- ja tulkkaustoiminnan käytännön järjestelyissä huomioon otettavista seikoista.

Yleisiä asioita:
<ul style="list-style-type: none"> • Ota tulkki heti osaksi joukkoa ja kohtele häntä kuin muitakin joukon jäseniä. • Kuuntele tulkkeja ja hyödynnä heidän kokemustaan toiminta-alueelta. • Anna tulkille palautetta jokaisen työtehtävän jälkeen.
Toiminta tapaamisissa:
<ul style="list-style-type: none"> • Kerro tulkille etukäteen tehtävän tai tapaamisen perimmäinen tarkoitus. • Käytä suoraa puhetapaa ja vaadi, että tulkki toimii samoin. • Käytä yksinkertaista kieltä. • Tee omat muistiinpanot raporttia varten. • Puhu rauhallisesti ja pidä yksittäisten lauseiden asiasisältö suppeana. • Pidä taukoja puheessa, jotta tulkki ehtii kääntää. • Älä keskeytä tulkkia tai puhu päälle, mikäli et halua korjata sanomaasi. • Luo katsekontakti ensisijaisesti keskustelukumppaniisi, älä tulkkiin. • Älä kerro vitsejä, käytä sananlaskuja, slangia tai vertauksia. Älä kiroile.

Turvallisuus:
<ul style="list-style-type: none"> • Huomioi tietoturva kaikessa toiminnassa tulkkien kanssa. • Tulkki on joukon jäsen ja hänen osattava toimia joukon osana kaikissa tilanteissa. • Kierrätä tulkkeja eri tehtävissä määräajoin. • Uhkaavien tilanteiden jälkeen järjestä tulkille tilanteen edellyttämä jälkihoito.

Taulukko 1. Työvälineitä käytännön toimintaan tulkin kanssa

5.2 Tutkimuksen arviointi

Tässä alaluvussa arvioidaan tutkimuksen pätevyyttä (validiteetti) ja luotettavuutta (reliabiliteetti) sekä tutkimuksen tulosten että tutkimusmenetelmän näkökulmasta. Tutkimuksen pätevyydellä tarkoitetaan sitä miten hyvin tutkimus mittaa sitä aihetta tai ilmiötä, mitä sen avulla on tarkoitus selvittää. Tutkimuksen pätevyyttä voidaan arvioida muun muassa tarkastelemalla sitä, miten hyvin tutkimuksen tulokset vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja miten käytetyt tutkimusmenetelmät soveltuvat tutkittavan aihealueen tarkasteluun (Hirsjärvi ym. 2005, 216–217). Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan muun muassa sen tulosten ja niistä tehtyjen johtopäätösten tarkkuutta, objektiivisuutta ja toistettavuutta.

Tämän tutkimuksen pätevyyttä heikentää käytettävissä olevan aineiston niukkuus. Tutkijalla oli rajoitetut mahdollisuudet vaikuttaa aineiston kokoamiseen eikä aineistossa havaittuja aukkoja ollut mahdollista täydentää jälkikäteen. Laajemman tai eri painotuksilla kootun aineiston pohjalta muodostettu kuva käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyistä saattaa olla erinäköinen. Aineiston kapea-alaisuus on saattanut vaikuttaa myös tutkimuksen tuloksiin, erityisesti johtopäätösten tarkkuuteen ja objektiivisuuteen.

Käytetty tutkimusmenetelmä tukee tutkimuksen pätevyyttä. Aineistosta esiin nousseiden tekijöiden käsitteellistäminen ja ryhmittely auttaa muodostamaan kokonais kuvan monitahoisesta aiheesta. Lisäksi Grounded Theory soveltuu hyvin tutkimusmenetelmäksi kohteisiin, joista ei vielä ole olemassa jäsentynyttä tietoa, ja joissa lähteet ovat tyypiltään vaihtelevia (esimerkiksi kenttähavainnointi, asiakirjat ja haastattelut).

Tutkimuksen luotettavuutta heikentää tutkittavan aihe luonne: käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt ovat osana muuttuvia kriisinhallintaoperaatioita jatkuvassa muutoksessa. Tutkimusta ei voida toistaa samanlaisena, sillä käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt tällä

hetkellä ovat tarkasteltavissa operaatioissa tarkasteluajankohtaan verrattuna todennäköisesti jo muuttuneet. Toisaalta laadullisten tutkimusten arvioinnissa toistettavuus ei ole tärkein luotettavuuden mittari, vaan luotettavuutta lisää parhaiten tutkimusprosessin tarkka ja objektiivinen selostaminen (Hirsjärvi ym. 2005, 217). Tutkimusraportissa on tarkasti selostettu muun muassa aineiston tuottaminen, käytettävissä olevan ajan tutkimukselle asettamat rajoitukset sekä tekijän omien käsitysten vaikutus analyysiin.

Tutkimuksen luotettavuutta parantaa myös se, että tutkimuksessa tarkastellaan käänös- ja tulkkaustoimintaa kahdessa eri operaatioissa. Kahdesta operaatiosta saatujen tulosten rinnastaminen ja vertailu mahdollistaa tarkemmat johtopäätökset. Tutkimusmenetelmän luotettavuus on hyvä, sillä aihealue soveltuu hyvin analysoitavaksi käsitteellisellä tasolla. Erityistä huomiota on kiinnitetty siihen, että tutkimuksessa käänös- ja tulkkaustoiminnan kehittämiseksi suositellut käytännön toimenpiteet eivät ole ristiriidassa esiin nousseiden käsitteiden ja näitä muodostettujen kategorioiden kanssa.

5.3 Näkökulmia aiheen jatkotutkimukseen

Kuinka suuri osa sanomasta viestijöiden välillä kriisinhallintaoperaatioiden jännitteisessä ja monikulttuurisessa toimintaympäristössä jää tosiasiaa kääntämättä? Neuvottelussa olevien henkilöiden keskinäinen asema ja suhde saattavat kääntävän viestin kannalta olla tärkeämpiä tekijöitä kuin se, mitä henkilöt itse asiassa sanovat. Viestijöiden keskinäisen aseman ja viestin sisällön suhdetta kutsutaan ilmaisutason viestinnän ylittäväksi viestinnäksi eli metaviestinnäksi. Sanoin ilmaistuja esimerkkejä metaviestinnästä ovat lauseet ”tämä on käsky” tai ”minä vain lasken leikkiä” (Watzlavick ym. 1967, 51–52). Kääntäjän tai tulkin kyky tunnistaa viestin metaviestinnän taso ja hallita sen käsittely ratkaisee viestinnän onnistumisen.

Kielitaidon merkitys yksittäisen sotilaan toiminnassa kasvaa. Miten sotilaan kielellistä toimintakykyä sekä kielellisiä ja viestinnällisiä valmiuksia tulisi kokonaisuutena kehittää? Yksilön toiminnallinen kielitaito vapauttaa resursseja muuhun ajatustoimintaan. Aihealueeseen liittyen lienee aiheellista korostaa sotilaan kielellisen toimintakyvyn (*linguistic action competence*) käsitettä. Sotilaan toimintakyvyn käsitteeseen voidaan sen määritelmän mukaan katsoa sisältyvän kielellisiä ulottuvuuksia. Toisaalta kielelliset ja viestinnälliset valmiudet ovat edellytys sotilaan toimintakyvylle, erityisesti toimintakyvyn sosiaaliselle ulottuvuudelle (vrt. Kilpinen 2007). Sekaannusten välttämiseksi sotilaan kielellisen

toimintakyvyn käsite pitäisi kuitenkin erottaa Noam Chomskyn (1965) kielellisen toimintakyvyn (*linguistic competence*) käsitteestä.

Miksi henkilö hakeutuu kääntäjäksi ja tulkiksi kriisinhallintaoperaatioon? Suomesta tehtäviin hakeutuvan sotilastulkin motiivien voidaan olettaa poikkeavan kohdemaassa tehtävään hakeutuvan henkilön vaikuttamista. Onko taustalla työttömyys, raha, auttamisen halu, pelko omasta turvallisuudesta vai jokin muu syy? Aihealueen tutkimuksen kautta voitaisiin kehittää sekä sotilastulkkien että paikallistulkkien rekrytointia sekä tehostaa paikallistyöntekijöille määrääjain tehtäviä turvallisuusselvityksiä.

Miten sotilastulkkien rekrytointi ja koulutus on toteutettu muissa maissa? Useiden Euroopan maiden puolustusvoimissa on erilliset kielilaitokset, joissa koulutetaan puolustuslaitosten tarvitsemat operaatioalueilla käytettävät sotilastulkit. Kielikoulutuksen yksityiskohdista on tietoa saatavilla rajoitetusti, sillä koulutus liittyy usein tiedusteluorganisaation toimintaan. Tulisiko Suomessa käynnistää puolustusvoimien kielilaitos esimerkiksi Puolustusvoimien tiedustelukeskukseen (PVTK) yhteyteen, ja mitä tehtäviä sille tulisi? Entä mitä määräyksiä ja vaatimuksia Naton organisaatiot, ohjesäännöt ja standardit asettavat käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyille?

Miten kriisinhallintajoukoille annettavaa rotaatiokoulutusta tulisi kehittää käännös- ja tulkkaustoiminnan sekä kulttuuritietoisuuden näkökulmasta? Mitä aiheeseen liittyviä kokonaisuuksia rotaatiokoulutuksen koulutussuunnitelmaan kuuluu tällä hetkellä, ja miten sitä tulisi kehittää? Millä opetusmenetelmillä saataisiin parhaat oppimistulokset? Esimerkiksi Ruotsalaisen kriisinhallintajoukon rotaatiokoulutuksessa käytetään ruotsalaisia maahanmuuttajia.

Aihealue on tärkeä ja ajankohtainen. Kriisinhallintaoperaatioiden käännös- ja tulkkaustoimintaa on tutkittu vähän ja tutkitun tiedon tarve on ilmeinen. Jatkotutkimuksen mahdolliset tutkimusaiheet ja -ongelmat ovat monipuolisia. Aihealuetta voidaan myös lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista, mikä lisää jatkotutkimuksen tarpeellisuutta. Eräs mahdollinen tutkimusmenetelmä voisi olla kriisinhallintaoperaatioissa käännös- ja tulkkaustoiminnan kanssa tekemisissä olleen sotilashenkilöstön kysely- ja haastattelututkimus, jossa kartoitettaisiin monipuolisesti henkilöiden käännös- ja tulkkaustoiminnasta saamia kokemuksia, havaitsemia ongelmia ja ajankohtaisiksi mieltämiä kehitystarpeita.

5.4 Lopuksi

Vaikka sotilaallisessa kielenkäytössä pyritäänkin mahdollisimman suureen tarkkuuteen ja täsmällisyyteen, kieli asettaa tälle tavoitteelle rajoituksia. Kieli on luonteeltaan epätarkkaa. Kielellä välitettävän viestin merkitysten ääripäät (”täysin totta – täysin epätotta” tai ”täysin vastaava – täysin vastaamaton”) eivät juuri koskaan toteudu käytännössä (Monacelli ja Punzo 2001, 274). On perusteltua olettaa, että käännöksessä – ja erityisesti käännettäessä viestiä kahden merkittävästi toisistaan eroavan kulttuurin välillä – tämä epätarkkuus edelleen kasvaa. Keskeisessä roolissa kielellisen viestin välittäjinä kulttuurien välillä toimivat kääntäjät ja tulkit.

Viestintä on tärkeä osa sotilaan toimintakykyä, ja toimintakyky kansainvälisessä ympäristössä edellyttää viestintää kääntäjien ja tulkkien avulla. Kriisinhallintaoperaatioiden käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyjen kokonaisuuteen tulisi tulevaisuudessa kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Mikäli toiminta ei ole huolellisesti suunniteltua, toteutettua ja johdettua, voidaan pahimmassa tapauksessa ajautua tilanteeseen, jossa operaation sotilaat eivät kykene kontrolloimaan sitä, mitä tulkit tekevät tai sanovat. Mikäli tulkkeja ei ole saatavilla, operaatioiden toimeenpano tyrehtyy alkuunsa. Kriisinhallintasotilaiden perehdyttäminen käänös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyihin tukee koko joukon toimintakykyä.

LÄHTEET

A. JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Helsingin hovioikeus. 26.3.2008. Tuomio ja esitutkinta-aineisto asiassa
SO 07/2498 (nro 826).

ISAF-operaation suomalaisen sotilastulkin tehtäväkuvaus (luonnos). 2010. Porin
Prikaati, Säkyli.

ISAF-operaatioon osallistuvan suomalaisen kriisinhallintajoukon käännös- ja
tulkkaustoimintaa käsitteleviä asiakirjoja. 2008–2010. Afganistan. Asiakirjat tekijän
hallussa.

Kaunisharju, Pasi. Luutnantti. Haastattelu Porin Prikaatissa 17.9.2010. Muistiinpanot
Pekka Snellman.

KFOR-operaatioon osallistuvan suomalaisen kriisinhallintajoukon käännös- ja
tulkkaustoimintaa käsitteleviä asiakirjoja. 2005–2010. Kosovo. Asiakirjat tekijän
hallussa.

Kujamäki, Pekka. Professori, Itä-Suomen yliopisto. Sähköposti 8.9.2010.

Nilsson, Stefan. DACOS G1 PRT MeS. Sähköposti 23.1.2011.

B. JULKAISTUT LÄHTEET

Aixelá, Javier Franco. 1996. Culture-specific Items in Translation. Teoksessa Román
Álvarez ja Vidal, M. Carmen-África (toim.) Translation, Power, Subversion.
Clevedon: Multilingual Matters.

Baker, Mona. 2006. Translation and Conflict. A Narrative Account. Oxon: Routledge.

Chomsky, Noam. 1965. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, MA: MIT Press

Council of Europe Parliamentary Assembly. 29 April 2010. We should protect
interpreters in conflict zones! Doc. 12239. Written Declaration No 442.

Viitattu 12.12.2010

[http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc10/edoc12239.
htm](http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc10/edoc12239.htm)

- Finlex. Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (211/2006). 31. maaliskuuta 2006.
Viitattu 12.12.2010 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060211>
- Finlex. Puolustusministeriön asetus sotilaallisen kriisinhallintahenkilöstön pätevyysvaatimuksista ja palvelussuhteen ehdoista (254/2006). 4. huhtikuuta 2006.
Viitattu 12.12.2010 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060254>
- Glaser, Barney ja Strauss, Anselm. 1967. The Discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research. New York: Aldine De Gruyter.
- Glaser, Barney. 1992. Basics of Grounded Theory Analysis: Emergency vs. Forcing. Mill Valley: Sociology Press.
- Hermans, Theo.1996. Norms and the determination of Translation: A Theoretical Framework. Teoksessa Román Álvarez ja Vidal, M. Carmen-África (toim.) Translation, Power, Subversion. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.
- Kenttäohjesääntö, yleinen osa. 2007. Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kilpinen, Päivi. 2007. On Describing “Verbalizing Action Competence” as Part of Professional Military Education and Training. Seminaariesitelmä. BILC Professional Seminar 2007. Viitattu 12.12.2010
http://www.bilc.forces.gc.ca/seminars/2007/presentation/09_FIN_KILPINEN_Paivi__presentation_version1_270907.ppt
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2004, viimeiset muutokset 2007. Grounded Theory.
Viitattu 12.12.2010 <http://www.helsinki.fi/~rkosken/gt>
- Levy-Berlowitz, Ruth. 1990. Interpreting in Multicultural Settings. Teoksessa Bowen, David ja Margareta (toim.) Interpreting – Yesterday, Today, and Tomorrow. American Translators Association Scholarly Monograph Series, Volume IV. Binghamton: State University of New York.
- Military Technical Agreement between the International Security Assistance Force (ISAF) and the Interim Administration of Afghanistan (‘Interim Administration’). January 2002. Viitattu 12.12.2010 <http://www.operations.mod.uk/isafmta.pdf>
- Military Technical Agreement between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia. 9 June 1999. Viitattu 12.12.2010 <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>

- Monacelli, Claudia ja Punzo, Roberto. 2001. Ethics in the Fuzzy Domain of Interpreting. A 'Military' Perspective. *The Translator*, Volume 7, Number 2, s. 265–282.
- Mäkinen, Juha ja Toiskallio, Jarmo. 2009. *Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Puistola, Juha-Antero. Polttopisteessä – maailmalla tapahtuu. *Sotilasaikakauslehti* 8/2010, s. 62–63.
- Rovegno, John. S., Hajdari, Linda ja Perezic, Drita. Interpreters in intelligence operations. *Military Intelligence Professional Bulletin*, vol. 29, no. 4 (2003), s. 25–30.
- Strauss, Anselm ja Corbin, Juliet. 1990. *Basics of qualitative research*. Newbury Park: Sage Publications.
- Strauss, Anselm ja Corbin, Juliet. 1994. Grounded theory methodology: An Overview. Teoksessa Denzin NK & Lincoln YS (toim.) *Handbook of Qualitative Research*, s. 273–285. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. Tulkin ammattisäännöstö. 3/1994. Viitattu 12.12.2010 <http://www.sktl.fi/pdf/tulksaan.pdf>
- Takamaa, Kari. 2008. Teoksessa Lundelin, Mika (toim.) *Johdatus sotilaslakimiehen toimintaan kriisinhallintaoperaatiossa. Operaatio- ja sota oikeuden käsikirjasto I*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Tanhuanpää, Asko. Miten paikallisten käy, kun Suomi lähtee? *Rauhanturvaaja-lehti* 4/2010, s. 11.
- Toiskallio, Jarmo. 2000. *Military Pedagogy as a Practical Human Science*. Teoksessa Toiskallio, J. (toim.) *Mapping Military Pedagogy in Europe*. Helsinki: Edita.
- Toury, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Watzlawick, Paul, Bavelas, Janet Beavin ja Jackson, Don D. 1967. *Pragmatics of Human Communication*. New York: Norton.

LIITE 1: Kooste kääntäjien ja tulkkien työehdoista KFOR- ja ISAF-operaatioissa.

TYÖEHTO	KFOR	ISAF	Huomautukset
Työnantaja	FINCON (Suomen valtio)	SWECON (Ruotsin valtio). Muut samanaikaiset työsuhteet kielletty.	ISAF: Tulkit ulkoistettiin SUPREME -yhtiölle lokakuussa 2010.
Työsopimus	6 kk	12 kk	
Työaika	Liukuva, alkaa 0745–0800 ja päättyy 1745–1800. Enint. 220 h/kk (keskim. n. 9 h/pv, 6 pv/vko). Töihin on tultava käskettäessä 24/7	Yleensä 0800–1600. Työaika enint. 8 h/pv, 6 pv/vko.	KFOR: Enimmäistyöaika muuttunut 2002: 250 h/kk, 2008: 220 h/kk
Vapaa-aika	Ruokatauot	2 kpl 30 min ruokataukoja, 1 vapaapäivä viikossa	
Lomat	1,5 pv palkallista lomaa/kk, sovittava 14 vrk ennen loma-ajankohtaa	2 pv palkallista lomaa/kk, sovittava 2 vrk ennen loma-ajankohtaa. Myös palkaton loma mahdollinen.	
Palkka	720 e/kk brutto, maksetaan kerran kuussa. Päiväpalkka 1/22 (n. 32,7 e, tuntipalkka n. 3,27 e)	Nousee vuosittain kuudessa portaassa: 538 (alkupalkka)/562/615/669/722/776 USD. Tämän jälkeen 2% vuodessa. Taulukkoa tarkistetaan vuosittain. Keikkatyöhön palkatuille (esim. naispuoliset tulkit) palkka on 50 USD/pv.	ISAF: Partio- tms. vaativissa tehtävissä työskenteleville tulkeille maksetaan joko 400 tai 600 USD/kk lisää.
Ylityö, lisät	220 h ylittävä osa korvataan joko rahana tai vapaa-aikana (työnantaja päättää)	Ylityötä on 8 h/pv ylittävä työaika. Ylityötunnin palkka on kk-palkka/200. Yövuoron (1600–0800) palkka on 16 ylityötuntia. Kansallisista juhlapyhistä työskentelystä maksetaan 20 USD.	ISAF: Niille tulkeille, joille maksetaan lisiä, ei muodostu ylityötä.
Poissaolot	Enint. 60 h (n. 6 pv) sopimuskauden (6 kk) aikana lääkärintodistusta vastaan ei vaikuta palkkaan. ”Forcemajeure” -poissaoloista aina ilmoitettava työnantajalle.	Poissaoloista ilmoitettava. Poissaoloajalta ei makseta palkkaa. Ilmoittamatta jättäminen tai liiallinen poissaolo on irtisanomisperuste.	

Verot, sosiaaliturva	Työnantaja ei ota mitään vastuuta	Palkka on verovapaata tuloa (toistaiseksi) ja sisältää sosiaalikulut (työntekijä vastaa).	
Rekrytointi		SWECON. Ilmoittelua avoimista tehtävistä ei tarvita, päteviä hakijoita on riittävästi.	ISAF: 10/2010 alkaen Supreme.
Koeaika		30 vrk koeaika, jolloin irtisanomisaika on 5 vrk	
Irtisanomissuoja	Työnantaja: ei irtisanomisaikaa Työntekijä: 14 pv	Työnantaja ja työntekijä: 1 kk irtisanomisaika (tai irtisanomisajan palkka). Mikäli irtisanomisperuste on kurinpidollinen, ei irtisanomisaikaa ole.	
Oikeudenhoito	Suostuttava lääkärin- ja turvallisuustarkastukseen, oltava lojaali työnantajalle, vaitiolovelvollisuus	Suostuttava lääkärintarkastukseen, huumetestaukseen ja turvallisuustarkastukseen. Huumeiden tai alkoholin vaikutuksen alaisena työskentely on irtisanomisperuste. Vaitiolovelvollisuus.	
Työriidat	Ei kolmannen osapuolen ratkaistavaksi	Ei kolmannen osapuolen ratkaistavaksi	
Muonitus	Työaikoina ilmainen (3 ateriala/pv)	Ilmainen, mikäli saatavilla	
Vaatetus, suojavarusteet	Siisti pukeutuminen	Suojavarusteet annetaan käyttöön. Kadotettujen suojavarusteiden ja henkilökortin hinta vähennetään palkasta.	
Terveydenhoito	FINBN tarjoaa ilmaisen työterveydenhoidon	Työnantaja ei vastaa mistään kuluista. Tarttuvaan tautiin sairastuminen saattaa olla irtisanomisperuste.	ISAF: Työtehtävissä loukkaantuneet tai kaatuneet on käytännössä hoidettu sotilaita vastaavalla tavalla.
Vakuutukset	Työntekijän vastuulla		
Muuta		Työsopimuksen englanninkielinen versio on oikeudellisesti sitova.	

LIITE 2: Eräitä kääntäjien ja tulkkien käytössä kriisinhallintaoperaatioissa huomioitavia seikkoja

Yleisiä asioita:

- Ota tulkki heti osaksi joukkoa ja kohtele häntä kuin muitakin joukon jäseniä. Anna uudelle tulkille samat perustiedot kuin muille uusille tulokkaille.
- Määrää tulkki ensisijaisesti toimimaan aina saman joukon kanssa ja kannusta heitä erikoistumaan tietyn tyypisiin tehtäviin. Tämä tehostaa yhteistyötä ja tehtäviin sitoutumista. Tulkit eivät aina ole vaihtokelpoisia keskenään.
- Huomioi tietoturva kaikessa toiminnassa tulkkien kanssa, esim. majoitusjärjestelyissä, tietotekniikan, kameroiden ja puhelimien käytössä jne. Hanki tulkeille tarvittavat oikeudet salassa pidettävän materiaalin käsittelyyn. Mikäli luovutat salassa pidettäviä asiakirjoja tulkeille joilla ei ole oikeuksia käsitellä niitä, valvo asiakirjojen käyttöä.
- Ota tulkki avuksi raporttien kirjoittamiseen. Tulkki pystyy todennäköisesti vastaamaan kysymyksiin ja ratkaisemaan epäselväksi jääneet kohdat.
- Opetta tulkeille valmiiksi haluamasi ”oikeat” vastaukset hankaliin, esim. väkijoukon kadulla esittämiin, usein toistuviin kysymyksiin.
- Kuuntele tulkkeja ja hyödynnä heidän kokemustaan toiminta-alueelta. Tulkkien kokemus tuo jatkuvuutta operaatioon.
- Mikäli tulkilla on jo valmiiksi hyvä suhde keskustelukumppaniisi, hyödynnä tätä suhdetta. Esittele tulkkiä, mikäli hän ja keskustelukumppaniisi eivät ole ennen tavanneet.
- Tue tulkkien eettisen toimintakyvyn kehittämistä tutustumalla heidän arvoihinsa, asenteisiinsa, etnisiin taustoihinsa jne. Ota huomioon em. syistä aiheutuvat mahdolliset rajoitteet tulkeille tehtäviä määrätessäsi.
- Anna tulkille palautetta jokaisen työtehtävän jälkeen: mikä meni hyvin ja mihin toivot parannusta. Palaute voi koskea mitä tahansa tulkin työn osa-alueita, myös äänen käyttöä, pukeutumista tms.
- Anna tulkin työsuorituksesta myös kirjallinen palaute käskettyinä määräaikoina.
- Tulkin ei tulisi toimia joukon tai sen johtajan avustajana tai neuvonantajana muuten kuin erikseen pyydettäessä.
- Tue tulkkien ammatillista kehittämistä laajentamalla tulkkien erikoissanaston sanavarastoa ja järjestämällä tulkeille koulutusta muiden työtehtävien salliessa.

Toiminta tapaamisissa:

- Kerro tulkille etukäteen ketä ollaan menossa tapaamaan ja mitä keskustelun aiheeksi on suunniteltu. Kerro myös mikä on tapaamisen perimmäinen tarkoitus.
- Kysy tulkilta ennen tapaamista puheenaiheista, joita on syytä välttää. Kulttuuritietoisuus on äärimmäisen tärkeää, mutta se ei kuitenkaan saa estää tehtävän suorittamista.
- Muista että tulkki ei ole keskustelun osapuoli, vaan toimii ainoastaan välittäjänä.
- Tulkin tulisi pyrkiä olemaan puolueeton ja olla näyttämättä tunteitaan.
- Käytä suoraa puhetapaa (ensimmäistä persoonaa) ja vaadi, että tulkki toimii samoin (ei ”sano hänelle, että...” tai ”hän sanoo, että...”).
- Käytä yksinkertaista kieltä.
- Tee omat muistiinpanot raporttia varten. Vaadi että myös tulkki tekee omat muistiinpanot.
- Puhu rauhallisesti ja pidä yksittäisten lauseiden asiasisältö suppeana.
- Pidä taukoja puheessa, jotta tulkki ehtii kääntää.
- Älä keskeytä tulkkia tai puhu päälle, mikäli et halua korjata sanomaasi.
- Varmista, että ymmärrät mitä tulkki sanoo. Tarvittaessa pyydä toistamaan. Jos et ymmärrä tulkkausta, toista englanniksi se mitä luulet tulkin yrittävän sanoa.
- Sano luvut, osoitteet, nimet tms. yksi kerrallaan ja varmista oikeinkirjoitus muistiinpanoissa.
- Suuremmissa kokouksissa, jossa on paikalla vain yksi tai kaksi jolle pitää tulkata, on perusteltua, että tulkki kääntää kuiskaten eikä keskeytä kokouksessa puhujaa. Kuiskaustulkkaus on tulkille raskas työskentelytapa.
- Salli tulkille 10–15 min tauko tuntia kohden. Tarvittaessa käytä kahta tulkkia.
- Ruokailun yhteydessä tapahtuvissa keskusteluissa tulkin kannattaa ruokailla etukäteen. Aterian aikana paras paikka tulkille on asiakkaan takana.
- Pidä katsekontakti ensisijaisesti keskustelukumppanisi kanssa, ei tulkin kanssa.
- Vaadi että tulkki kommunikoi vain sen henkilön kanssa, jolle kullakin hetkellä puhutaan.
- Neuvotteluissa on hyvä välillä tehdä suullinen yhteenveto siihen mennessä sovituista asioista.
- Mikäli tulkin muistiinpanojen sisältö on salassa pidettävää, pyydä että tulkki luovuttaa ne tehtävän päätyttyä.

- Älä kerro vitsejä, käytä sananlaskuja, slangia tai vertauksia. Älä kiroile. Tarkoittamasi viesti ei todennäköisesti toimi käännettynä.

Turvallisuus, oikeudellinen asema:

- Hanki tulkille suojarahusteet (suojaliivit, kypärä) ja vaadi että hän käyttää niitä aina tilanteen vaatiessa.
- Univormun ja/tai sotilasvarusteiden käyttö ei tee tulkista taistelijaa. Tukiessaan joukon tehtävän toteuttamista tulkki on kuitenkin mahdollinen maali, ja hänen turvallisuutensa on joukon johtajan vastuulla.
- Tulkki ei pääsääntöisesti saa kantaa asetta. Mikäli tulkki haluaa, ja siitä on omalle joukolle hyötyä, voi tulkille opettaa ase käsittelyä (esim. lippaiden täyttö, patruunoiden poisto tms.) tai itsepuolustusta.
- Tulkki on joukon jäsen ja hänen on ymmärrettävä tehtävänsä, osattava käyttää varusteitaan ja osattava toimia joukon osana myös yllättävissä tilanteissa.
- Määritä yhdessä tulkin kanssa ennalta merkkejä, joita voi käyttää huomaamatta tapaamisen aikana esim. vaaran uhatessa tai jos tapaaminen pitää huomaamatta keskeyttää. Muista että keskustelukumppanisi saattavat osata englantia.
- Mikäli tulkki toimii liian pitkään samalla alueella, hänet opitaan yhdistämään kriisinhallintajoukkoon ja tunnistamaan kadulla, mikä saattaa vaarantaa hänen tai hänen perheensä turvallisuuden. Riskiä voidaan pienentää tulkkien rotaatiolla määrääjain.
- Vihamielisessä ympäristössä väkijoukossa liikuttaessa saattaa tulkin olla syytä naamioitua esim. huivilla ja/tai aurinkolaseilla. Tulkin saattaa tapaamisissa myös olla syytä valehdella nimensä ja asuinpaikkansa.
- Voimankäyttötilanteissa (esim. kiinniotto, kuulustelu) käytettyä tulkkia saattaa olla riski käyttää myöhemmin luottamusta rakentamaan tähtävissä tapaamisissa.
- Uhkaavissa tilanteissa tulkki saattaa kokea huomattavasti voimakkaampaa stressiä kuin muu joukko. Järjestä tulkille tilanteen edellyttämä jälkihoito ja tarvittaessa rotaatio toisiin tehtäviin.

Muut tehtävät:

- Radioliikenteen kuunteleminen ja kääntäminen on arkaluontoinen tehtävä. Ennen radiokuuntelun aloittamista on syytä hankkia hyväksyntä toiminnalle tiedustelutoimialalta.

- Opeta tulkille puheradioviestinnän perusteet ja selvitä hänelle etukäteen, mitä tietoja radioliikenteestä ollaan etsimässä.
- Asiakirjoja käännettäessä jaa tehtävä useammalle kääntäjälle ajan säästämiseksi ja työkuorman helpottamiseksi. Kerro kääntäjälle mitä tarkoitusta varten asiakirja käännetään.
- Mikäli et tarvitse täydellistä tai virheetöntä käännöstä, pyydä kääntäjää tekemään luettelo pääkohdista, tiivistelmä tai raakakäännös.

Lähteet:

KFOR-operaatioon osallistuvan suomalaisen kriisinhallintajoukon käännös- ja tulkkaustoimintaa käsitteleviä asiakirjoja. 2005–2010. Kosovo. Asiakirjat tekijän hallussa.

Rovegno, John. S., Hajdari, Linda ja Perezic, Drita: Interpreters in intelligence operations. Military Intelligence Professional Bulletin, vol. 29, no. 4 (2003), s. 25–30.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. Tulkin ammattisäännöstö. 3/1994. Viitattu 12.12.2010
<http://www.sktl.fi/pdf/tulksaan.pdf>

Tekijä.